

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: *Speciální pedagogika*

Studijní obor: *Speciální pedagogika pro vychovatele*

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

**BEZDOMOVCI V LIBERCI JAKO SOCIÁLNĚ
PATOLOGICKÁ SKUPINA**

**HOMELESS IN LIBEREC AS A SOCIAL-PATHOLOGICAL
GROUP**

Autor:
EVA BAUMRUKOVÁ
Loučná 122
463 34 Hrádek nad Nisou

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
65	11	7	0	9	5 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30. 4. 2006

TU v Liberci, Fakulta pedagogická

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Eva Baumruková
Adresa: Loučná 122, 463 34 Hrádek nad Nisou

Bakalářský studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Název bakalářské práce: BEZDOMOVCI V LIBERCI JAKO SOCIÁLNĚ
PATOLOGICKÁ SKUPINA

Název BP v angličtině: Homeless in Liberec as a Social-Pathological
Group

Vedoucí práce: Mgr. Květa Sluková

Termín odevzdání: 30. 4. 2006

V Liberci dne: 11. 3. 2005

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí KSS

Převzal (student): Eva Baumruková

Datum: **Podpis studenta:**.....

- Charakteristika práce:** Bakalářská práce se zabývá po praktické i teoretické stránce problematikou sociálně patologické skupiny bezdomovců ve městě Liberci a jeho okolí.
- Cíl práce:** Záměrem bakalářské práce bude komplexně uchopit problematiku bezdomovství, analyzovat její důležité aspekty a představit možnosti reintegrace, které jsou uskutečnitelné v krajském městě Liberci.
- Předpoklad práce:** Předpokladem je teoretická i praktická znalost problematiky života dané sociálně patologické skupiny.
- Hlavní použité metody:** Nestandardizovaný dotazník
Rozhovor

Základní literatura:

GIRTLE, Roland. *Okrajové sociální kultury*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 218 s. ISBN 80-210-2728-2

HORÁKOVÁ, Milada. *Současné podoby bezdomovství v České republice*. 1. vyd. pilotní sonda, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 62 s. 1997.

HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4

JOHNOVÁ, Milena. *Standardy kvality sociálních služeb*. 1.vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002. 24 s. ISBN 80-86552-23-3

SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. I. díl – Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2001. 81 s. ISBN 80-7083-494-3

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání – rozšířené, Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne:

Eva Baumruková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Květuši Slukové za odbornou pomoc a vedení mé bakalářské práce.

Dále pak děkuji všem, jež se nějakým způsobem podíleli na vypracování této práce, za ochotu a pomoc při získávání informací.

Název BP v českém jazyce: Bezdomovci v Liberci jako sociálně patologická skupina

Název BP v anglickém jazyce: Homeless in Liberec as a social-pathological group

Akademický rok odevzdání: 2005/2006

Autor: Eva Baumruková

Vedoucí BP: Mgr. Květuše Sluková

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala problematikou bezdomovců jako sociálně patologické skupiny v Liberci. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti – teoretická a praktická část. Teoretická část popisovala bezdomovectví a jeho problematiku v obecné rovině. Praktická část pak zjišťovala aktuální stav problematiky bezdomovectví v Liberci.

Klíčová slova: bezdomovec, bezdomovectví, Liberec.

Summary:

This Bachelor Thesis deals with problems of Homeless as Social-pathologic group in Liberec. The work consisted of two main parts – theoretical and practical part. Theoretical part described homeless and their problems in general. Next practical part surveyed current situation of homeless in Liberec.

Key words: homeless, Liberec, displaced person.

OBSAH

1	ÚVOD.....	9
2	VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
3	OSOBNOST BEZDOMOVCE A JEJÍ TYPICKÉ ZNAKY	12
3.1	SCHOPNOSTI BEZDOMOVců	12
3.2	ZMĚNY V OBLASTI POTŘEB A JEJICH USPOKOJOVÁNÍ	13
3.3	SEBEPOJETÍ.....	13
3.4	SOCIÁLNÍ VZTAHY	14
4	BEZDOMOVECTVÍ A VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ.....	15
5	FORMY BEZDOMOVECTVÍ A ČLENĚNÍ BEZDOMOVců	16
5.1	FORMY BEZDOMOVECTVÍ	16
5.2	KATEGORIE BEZDOMOVců PODLE VĚKOVÝCH SKUPIN	17
5.2.1	<i>Děti</i>	<i>17</i>
5.2.2	<i>Mladiství</i>	<i>18</i>
5.2.3	<i>Senioři.....</i>	<i>18</i>
5.2.4	<i>Další členění</i>	<i>19</i>
5.3	GENDEROVÉ ASPEKTY BEZDOMOVECTVÍ.....	20
6	PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	21
6.1	TEORETICKÉ PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	21
6.2	KONKRÉTNÍ PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ	22
7	HLAVNÍ PROBLÉMY BEZDOMOVců	24
7.1	SITUACE BEZDOMOVců NA TRHU PRÁCE	24
7.2	ČERPÁNÍ SOCIÁLNÍCH DÁVEK	25
7.2.1	<i>Nárokovaní sociálních dávek bezdomovci</i>	<i>26</i>
7.3	OSOBNÍ DOKLADY	27
7.4	ZDRAVOTNÍ STAV BEZDOMOVců.....	27
7.5	SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO BEZDOMOVCE.....	28
7.5.1	<i>Poradenské služby pro bezdomovce.....</i>	<i>28</i>
7.5.2	<i>Sociální kurátoři</i>	<i>29</i>
7.5.3	<i>Denní centra</i>	<i>30</i>
7.5.4	<i>Terénní sociální práce s bezdomovci – streetwork</i>	<i>30</i>
7.5.5	<i>Ubytování.....</i>	<i>31</i>
7.5.6	<i>Zdravotní péče</i>	<i>36</i>
8	ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY	37
8.1	VYTVOŘENÍ SYSTÉMU	37
8.2	PREVENCE BEZDOMOVECTVÍ	38
9	PROFIL ZAŘÍZENÍ AD SPERAMUS	39
9.1	VYBAVENÍ ADS	39
9.2	PRACOVNÍCI AD SPERAMUS	42
9.3	SLUŽBY ADS.....	43
9.4	ROZHOVOR S KLIENTY AD SPERAMUS	43
9.5	TRVALÝ POBYT KLIENTŮ AD SPERAMUS	48
9.6	POČET KLIENTŮ K POSLEDNÍMU DNI V MĚSÍCI ADS	49
9.7	PRŮMĚRNÝ VĚK KLIENTŮ AD SPERAMUS	50
9.8	CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA KLIENTŮ ADS	50
10	BEZDOMOVCI ŽIJÍCÍ NA ULICI	51
10.1	MÍSTA KDE BEZDOMOVCI TRÁVÍ NOC	51
10.2	ROZHOVORY S BEZDOMOVCI ŽIJÍCÍMI NA ULICI	54
10.3	ZÁVĚR Z ROZHOVORŮ S BEZDOMOVCI ŽIJÍCÍMI NA ULICI.....	56

11	POSTOJ VYBRANÝCH INSTITUCÍ NA BEZDOMOVECTVÍ V LIBERCI	58
11.1	MĚSTSKÁ POLICIE LIBEREC	58
11.2	STÁTNÍ POLICIE LIBEREC	58
11.3	LÉČEBNA DLOUHODOBĚ NEMOCNÝCH	59
12	BEZDOMOVCI OČIMA VEŘEJNOSTI A SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	60
13	ZÁVĚR.....	62
14	SEZNAM POUŽITÝCH ODBORNÝCH ZDROJŮ	64
15	SEZNAM PŘÍLOH	65

1 Úvod

V důsledku společenských a ekonomických změn se po roce 1989 v České republice setkáváme s novým sociálním problémem – bezdomovectvím. Ačkoliv počet osob ohrožených touto formou extrémního sociálního vyloučení každoročně narůstá, pozornost, kterou úřady státní správy i samosprávy v ČR věnují problematice lidí přezívajících na ulici, stále neodpovídá závažnosti problému.

Země bývalého východního bloku s přechodem k tržní ekonomice zažívají nárůst chudoby určitých skupin populace. Tito lidé ohrožení sociálním vyloučením se tak mohou ocitnout bez jakéhokoliv zázemí na ulici a svoji situaci často nedokáží bez pomoci organizací a institucí poskytujících sociální služby uspokojivě řešit.

Záměrem této bakalářské práce je komplexně uchopit problematiku bezdomovectví a představit její důležité aspekty. Dále pak předložit možnosti řešení této problematiky a nastínit současný stav bezdomovství v Liberci.

2 Vymezení základních pojmů

„Změna politického klimatu po listopadu 1989 se hluboce dotkla každého občana a každé rodiny v naší zemi. Zatímco mnozí lidé využívají společenského a legislativního prostředí k užitku sobě i společnosti a jiní je nadměrně zneužívají jen k vlastnímu uspokojení, jsou zde jiní lidé, méně schopní, kteří se nedokázali nesporně pozitivním změnám přizpůsobit nebo je vůbec nepochopili.

Minulý politický režim sice zaručoval právo na práci, ale podmíněné povinností pracovat. Kdo nebyl v pracovním poměru či se delší dobu nezdržoval v trvalém bydlišti, byl trestně stíhán pro příživnictví.“¹

Pojmy bezdomovec/bezdomovectví u nás vstoupily do obecného povědomí na počátku devadesátých let 20. století, kdy se lidé bez domova začali objevovat na ulicích větších měst. V české legislativě se však termín „bezdomovec“ objevuje pouze ve smyslu osoby bez státní příslušnosti, kdy jedinec pozbyl státního občanství jednoho státu a nenabyl jiné státní občanství. V zákoně o sociálním zabezpečení se setkáme i s pojmem občan společensky nepřizpůsobivý, který v legislativě dosud přežívá z dob komunistického režimu a který je v současné době již nevyhovující a do značné míry i diskriminační. V prováděcí vyhlášce zákona o sociálním zabezpečení se pak můžeme setkat s termínem „osoba žijící nedůstojným způsobem života“.

Dle Vágnerové² je bezdomovectví z psychosociálního hlediska komplexní kategorií, nejde zde jen o vymezení vztahu k bydlení, ale o určitý způsob života. Tuto extrémní variantu akceptují lidé, jejichž osobnost je zásadnějším způsobem změněna a oni z tohoto důvodu nejsou schopni plnit mnohé společenské požadavky. Někdy nejde o volbu, ale spíše o sociální pád, který nedokážou ovlivnit. Bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže. Tak zásadním způsobem obvykle selhávají lidé s dysfunkční osobností, s nedostatečnými kompetencemi a negativními návyky.

Bezdomovectví je jen vzácně volbou, častěji je výsledkem procesu postupného sociálního propadu a následné rezignace na lepší alternativu. Bezdomovec může být

¹ HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. str. 19

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. str. 748

osobou bez trvalého bydliště nebo je osobou bez přístřeší, která sice oficiálně trvalé bydliště má, ale z nějakého důvodu jej nechce nebo nemůže užívat. Tento člověk obvykle nemá zaměstnání a rodinu, resp. jeho vztahy s příbuznými jsou natolik narušené, že zcela ztratily svoji funkci. Nemá téměř žádné vazby ke společnosti, zůstává izolován na jejím okraji.

„**Adaptabilita** občanů na nové společenské prostředí klesá s věkem, s nedostatkem vzdělání, s fyzickým a hlavně psychickým postižením nebo chorobou. Osamělost a anonymita města ji ještě více snižují.

Hmotná nouze představuje sociální situaci člověka, jehož příjem nedosahuje životního minima, a svůj příjem nemůže zvýšit vlastním přičiněním a tak je vážně ohroženo uspokojení jeho základních životních potřeb. Hmotná nouze může být krátkodobá, je-li poskytnuta účinná pomoc, v opačném případě se může změnit v sociální nouzi nebo až ve společenské vyloučení.

V sociální nouzi je člověk, který je pro svůj vysoký věk či nezletilost, pro zdravotní postižení, nemoc, ztrátu soběstačnosti, pro samotou nebo dysfunkci rodiny, pro ohrožení práv a zájmů třetí osobou nebo pro jiné závažné okolnosti není fakticky schopen uspokojit své základní životní potřeby. Sociální nouze může mít dlouhodobý charakter, může se postupně vyvíjet z hmotné nouze, ale také může být vybuzena vnějším impulsem (úrazem, úmrtím v rodině, násilným trestným činem). Člověk v sociální nouzi vždy potřebuje účinnou vnější pomoc.

Jako **morální nouzi** lze označit sociální situaci člověka, kdy uspokojuje své základní životní potřeby nedůstojným způsobem, např. konzumací zbytků nebo drobnou kriminalitou.

Pojem společenské vyloučení či vyloučení ze společnosti (z francouzského exclusion sociale) označuje jev, který strukturální změny ve společnosti, dává vznikat novým substrukturám a ve svém důsledku ohrožuje soudržnost společnosti. Projevují se nechtěné tendence vylučovat určité skupiny osob z možných životních příležitostí. Nejzranitelnějšími jsou skupiny osob zdravotně znevýhodněných nebo společensky handicapovaných. **Extrémním projevem vyloučení je bezdomovectví.**³

³ HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. str. 25

3 Osobnost bezdomovce a její typické znaky

„Psychické změny, které lze pozorovat u bezdomovců, mohou být jak příčinou, tak důsledkem jejich životního stylu. Citové prožívání bývá často otupělé a vyhaslé, zůstávají zachovány jen základní způsoby emočního reagování, vyjadřujícího pocity libosti či nelibosti. Cítí se zatíženi větším množstvím problémů než je obvyklé, a proto bývají častěji hostinní a depresivní (Hamid a kol., 1995, Moneyham a Conner, 1995). Většina bezdomovců jsou lidé v produktivním věku a alarmující je i poměrně vysoké procento mladých bezdomovců.

3.1 Schopnosti bezdomovců

Mnohé schopnosti bezdomovců bývají snížené, nedovedou se adekvátně orientovat ve světě. Nedovedou se poučit ze zkušenosti, ulpívají na nefunkčních způsobech chování, které jim připadají vhodné jen proto, že je používali vždycky. Selhávají, když se dostanou do náročnější situace. Nejsou schopni prosadit svá práva a často je ani neznají.

Chybějí jim základní kompetence, které jsou nezbytným předpokladem k přijatelné sociální adaptaci. K vyrovnání se zátěžemi používají nepřiměřené a neúčelné způsoby. Užívají vesměs tzv. paliativní obrannou strategii, která je typická tím, že neřeší problém, ale pouze omezuje jeho negativní následky. Nedovedou účelně jednat, potřebují pomoc jiného člověka. Rovněž nemívají rozvinuté volní vlastnosti, nejsou schopni přiměřené autoregulace. Nedonutí se k účelnému projevu, nejsou dostatečně odolní ani vytrvalí, nedovedou se ovládat. Přijatelnější způsob života je pro ně příliš náročným úkolem, který nejsou schopni zvládnout.

Životní styl bezdomovce, ať už si jej takový člověk zvolil sám, nebo je důsledkem nezvládnutí základních požadavků společnosti, je typický maximálním zjednodušením. Jejich život je pouhým stereotypním vegetováním, často spojeným s užíváním alkoholu a jiných návykových látek. **Bezdomovec je zpravidla jedinec neschopný zvládnout i běžné nároky. Jeho obrannou reakcí nejčastěji bývá rezignace a přežívání.**⁴

⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. str. 750

3.2 Změny v oblasti potřeb a jejich uspokojování

„Bezdomovci velmi často mívají odlišné a častěji neuspokojené potřeby. Takový jedinec obvykle už nic nechce, nic nečeká a domnívá se, že ani nemá cenu se o něco pokoušet. U mnoha z nich převládá postoj naučené bezmocnosti, který je typický rezignací, apatií a fatalismem.

Potřeba stimulace a získávání nových zkušeností je snížena. Pro tyto lidi tímto nemá nová zkušenost žádný smysl, naopak bývá požadována za nežádoucí a obtěžující.

Potřeba citového vztahu, jistoty a bezpečí nebývá uspokojována. Bezdomovec obvykle žádné stabilní a spolehlivé citové vazby nemá. Nemá ani jistotu soukromí domova. Výsledkem takového strádání je otupělost, v lepším případě sentimentalita, která je jen povrchním emočním projevem. **Mezi bezdomovci je vysoká četnost emočně deprimovaných lidí, kteří nikdy neměli kvalitní domov a nezažili spolehlivý vztah.** Dlouhodobé citové strádání vede až k vyhasnutí této potřeby a k náhradnímu uspokojování na úrovni nižších potřeb, např. orální aktivity. **V některých případech uspokojuje potřebu citové vazby zvíře, které plní roli společníka, blízké bytosti, protože mnoho nevyžaduje, není kritická, bez problémů se přizpůsobí tomuto životnímu stylu a svému pánovi projevuje za všech okolností přízeň.**

Potřeba seberealizace bývá potlačena nebo zcela schází. Bezdomovci mají velmi často nízké sebevědomí a sebeúctu. Aspirační úroveň bezdomovců bývá hodně redukována, obvykle se omezuje jen na nejbližší konkrétní cíle. Tito lidé se téměř všeho vzdávají a o nic neusilují. **Zvykli si na submisivní pozici,** prostředky k životu získají žebráním nebo jeho asertivnější variantou, jíž je vymáhání.

Potřeba otevřené budoucnosti je v rámci nepříznivé životní zkušenosti rovněž potlačena. **Bezdomovci o budoucnosti neuvažují, nic neplánují, žijí přítomností.** Jsou schopni uvažovat jen v krátkém časovém horizontu. Tento přístup souvisí s jejich neschopností řešit vlastní život jiným způsobem.“⁵

3.3 Sebepojetí

Dle Vágnerové **mají bezdomovci často nízké sebehodnocení** a při posuzování vlastního života převažuje negativní bilance. Osobnost bezdomovce je typická přijetím negativního obrazu sebe samého a rezignací na změnu. Někdy se pokusí o jeho zlepšení alespoň na symbolické úrovni. Vinu za své selhání v rámci obranných reakcí přisuzují

⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. str. 752

okolnostem či jiným lidem, **jako obrannou reakci, která jim umožňuje udržet si alespoň nějakou sebeúctu.**

3.4 Sociální vztahy

„**Bezdomovectví je projevem selhání socializace.** Tito lidé nejsou schopni odpovědného chování, nedovedou se o sebe postarat standardním způsobem, který by odpovídal roli dospělého. Z důvodu omezených kompetencí přetrvává závislost na společnosti a jejích institucích, především na charitativní péči. Celkový úpadek osobnosti se projeví i ztrátou zájmu o vlastní zevnějšek a vymizením hygienických návyků. Na druhou stranu je sešlé oblečení užitečné při žebrání, protože vzbuzuje soucit.

Bezdomovectví je velmi striktní sociální izolací. Jejich vztahy s ostatními lidmi jsou velmi omezené. Významný je zejména nedostatek trvalejšího a hlubšího vztahu, převažují náhodné kontakty s podobnými lidmi. Jejich sdružování je obvykle účelové, vytvářejí jakési subkultury (např. na nádražích). Vztahy v těchto skupinách však bývají povrchní a jsou dány sdílením určité situace, podobností role a sociálního statusu.

V důsledku citové deprivace, duševní nemoci i abúzu různých psychoaktivních látek **bývají bezdomovci emočně oploštělí, egocentričtí a bezohlední, často i sami k sobě.**

Ve vztahu ke společnosti nejsou bezdomovci akceptováni a vědí o tom, vzhledem k tomuto jejich chování převažují dvě extrémní varianty:

- **tendence k demonstraci submise (žebrání)** a zdůrazňují své bezmoci a závislosti
- **nebo latentní či reálná agrese proti lidem s lepší sociální pozicí,** která má obranný charakter.

Bezdomovci bývají nestandardní osobnosti, pro něž je typické odmítání hodnot a norem majoritní společnosti. Pravidla a normy, které regulují chování a vzájemné vztahy mezi lidmi, buď nechápou, nebo se jimi nejsou schopni řídit. Nepřijatelné projevy chování a neschopnost respektovat běžná pravidla činí tyto lidi mnohdy sociálně neúnosnými.“⁶

⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. str. 750 - 754

4 Bezdomovectví a veřejné mínění

Postoj české společnosti vůči bezdomovcům vychází ze stejných kořenů jako v případech jiných sociálně okrajových skupin. Sociální patologie ve společnosti byla vnímána jako nežádoucí vada jinak dokonalého systému a její existence byla opakovaně popírána nebo bagatelizována. Zdeformované chápání sociálních problémů veřejností přetrvává do jisté míry i dnes, patnáct let po Sametové revoluci, a bývá nezřídka podporováno médii, která k tématu nepřistupují vždy dostatečně seriózně. Situace se však pozvolna mění. Každodenní zkušenost ukazuje lidem, že bezdomovcem se může působením vnějších příčin a souhrou nepříznivých okolností stát prakticky kdokoli, a že tedy nejde jednoznačně o záležitost osobní volby, ačkoliv tento názor zůstává nadále dosti rozšířeným. V obecné rovině lze konstatovat, že si široká veřejnost začíná uvědomovat naléhavost problému, i když není mnohdy schopna obsáhnout veškeré projevy fenoménu a soustřeďuje se především na bezdomovectví zjevné.

Dle Horákové⁷ je hlavní město Praha ve zcela specifické situaci. Vzhledem k větším možnostem různých příležitostných azylů, přístřeší či úkrytů, vysoké anonymitě bez pevných komunitních vztahů, snížené sociální kontrole, kde lze získat byt problematickou obživu pro celé roční období, je zcela logické, že se sem bezdomovci stahují ze všech koutů republiky. Navíc v Praze existuje hustší síť azylových služeb.

⁷ HORÁKOVÁ, Milada. *Současné podoby bezdomovství v České republice*. str. 19

5 Formy bezdomovectví a členění bezdomovců

5.1 Formy bezdomovectví

Nejviditelnější, ale zároveň nejvíce redukována část bezdomovské populace je **skupina zjevných bezdomovců**. Patří sem osoby žijící na ulicích, na nádražích, ale i ti co vyhledávají ubytování v zimních noclehárnách, azylových domech, v noclehárnách připravených městy nebo charitativními organizacemi.

Podskupinu zjevných bezdomovců tvoří **dobrovolní bezdomovci**. Řada odborníků myšlenku dobrovolného bezdomovectví přímo odmítá. Přihlášení se k dobrovolnému bezdomovectví totiž může být výrazem rezignace konkrétního člověka na možné zlepšení vlastní životní situace, která vychází z negativních osobních zkušeností získaných při snaze o integraci do společnosti.

Skupina skrytých bezdomovců jsou ti lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný hlavně v regionech, kde nabídka služeb je nedostačující. Při sčítání bezdomovské populace jsou rovněž opomenuty osoby, které užívají jiné formy pomoci, např. ubytování u přítele nebo příbuzných. **Bezdomovství skryté je mnohem častější než viditelnější forma bezdomovství zjevného.** Forma bezdomovectví zjevného reprezentuje další část populace bez trvalého bydliště, putující, často měnící svá dočasná útočiště, která přinášejí potíže zdravotní, potíže s policií, s úřady.

Do **skupiny osob potencionálně ohrožených bezdomovstvím** patří ti, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známe jen částečně. Žijí z různých životně těžkých podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v potížích udržet si byt a v riziku jej ztratit. Do této skupiny zařadíme i tyto osoby: klienty dětských domovů, obyvatelé ústavů sociální péče, osoby po rozvodovém řízení, propuštění vězni, příležitostně bydlící – přebývají u příležitostných partnerů, jejichž bydlení je nejisté, ženy s dětmi, týrané ženy – tyto případy bezdomovství lze jen těžko řešit – ženy se obvykle bojí pachatele udat, padat žalobu, a svědčit u soudu. Azylové domy pro matky je mohou ubytovat po určité časově omezenou dobu, osoby v procesu soudního vystěhování, osoby, kterým hrozí soudní vystěhování, osoby v dočasné životní krizi, kterou sami vlastními silami nemohou vyřešit, romské rodiny bez přístřeší.

5.2 Kategorie bezdomovců podle věkových skupin

5.2.1 Děti

S dětmi bez domova, které žijí přímo na ulici, se lze setkat především v rozvojových zemích a v některých zemích **bývalého východního bloku**, například v **Rusku** či **Rumunsku**, kde **dětské bezdomovectví představuje závažný problém**.

Ve vyspělých státech, což se týká i České republiky, jsou případy nezletilých osob v situaci osob bez přístřeší ojedinělé.

Z hlediska potenciálního bezdomovectví se situace jeví už poněkud jinak. Rodiny s dětmi žijící v nevyhovujících bytových podmínkách. Jde převážně o rodiny, které přebývají u příbuzných a známých, nebo využívají komerční ubytovny a místo svého pobytu často střídají. Některé rodiny obývají nevyhovující byty a objekty, které nejsou určeny k dlouhodobému bydlení. V ČR jsou to především domky v zahrádkářských koloniích, lze se dokonce setkat s rodinami žijícími v odstavených železničních vagonech.

Další formou dětského bezdomovectví jsou pobyty v azylových zařízeních pro matky s dětmi. Do azylových domů přicházejí ženy s dětmi z důvodů nepříznivé bytové a rodinné situace. Děti z azylových domů obvykle podléhají dvojí stresové situaci, kdy se musí adaptovat na život v azylovém domě a nové školní zařízení. Děti jsou dále velmi často vystaveny komplikacím v soužití se spolužáky a mnohdy i ve vztahu k příbuzným a ostatnímu okolí. „Děti si chtě nechtě vytvářejí jiný – vlastní svět, do kterého není vždy lehké nahlédnout, protože si připadají 'jiné' než ostatní spolužáci, protože nemohou vyprávět o domově jako ostatní, žijí v poměrech odlišných od druhých dětí, musejí se vyrovnávat s otázkami, které jiné děti vůbec nenapadnou. Nemohou si dovolit to, co ostatní. Kamarádi jsou otevření a někdy necitliví ve svých prohlášeních a tvrzeních.“⁸

Nepříznivé bytové podmínky mají obecně negativní vliv na vývoj dětí. U dětí se projevuje nižší školní úspěšnost, zhoršení kognitivních funkcí, mají narušené prožívání a mnohem méně vazeb na své vrstevníky.

Některé příčiny naznačených faktorů jsou dány přímo nejistotou vyplývající ze způsobu života bez stabilního bydliště. **U těchto dětí se objevuje vyšší míra možného zneužití či násilí.**

⁸ HORÁKOVÁ, Milada. *Současné podoby bezdomovství v České republice*. str. 24

5.2.2 Mladiství

Adolescence je obdobím, kdy vrcholí socializační proces jedince, upevňuje se jeho identita, roste potřeba kvalitních sociálních vazeb, což jsou faktory, které zaručují pozdější úspěšnost začlenění dospívajícího ve společnosti. Velmi důležitou roli hraje kvalita rodinného zázemí. Určitá část mladých lidí v tomto pro ně kritickém období rodiny opouští. Důvodem bývají narušené vztahy, konflikty v rodině, zneužívání nebo zanedbávání péče, závislost rodičů nebo mladistvého na návykových látkách či psychické onemocnění. Tyto negativní jevy mají, stejně jako v případě výše popsané skupiny dětí, často základ v sociální a ekonomické situaci rodiny. Část dospívajících se také nechtěně stává „sekundárními“ bezdomovci.

Významnou skupinou mezi potenciálními bezdomovci tvoří mladí lidé, kteří po dosažení osmnácti let opouštějí ústavní zařízení nebo pěstounské rodiny. Tito mladí lidé většinou nemají rodinu a nebo se k ní nemohou vrátit (po dlouhodobém odloučení od rodiny bývají tito lidé často rodinou z nejrůznějších důvodů odmítáni). Bývalí obyvatelé ústavních zařízení nejsou ani pro vstup do samostatného života dostatečně vybaveni, a to jak po stránce materiální, tak po stránce sociálních dovedností.

Ne každý jedinec bez domova nalezne otevřený přístup do veřejných ubytoven nebo nocleháren. Některé ubytovny nejsou určen pro uprchlíky, jiné nepřijímají adolescenty a opět jiné jsou určeny pouze pro muže či ženy a nemají místo pro ženy s dětmi. Mnohé ubytovny odmítají toxikomany, nebo bezdomovce, kteří mají velké problémy se zdravím.

S bezdomovectvím dospívajících jsou často svázány další závažné problémy omezující případnou integraci této skupiny do společnosti, mezi které patří např. prostituce a s ní spojené vysoké riziko přenosu infekčních nemocí a sexuálně přenosných chorob (HIV/AIDS, žloutenka, syfilis), drogová závislost, patologické hráčství, alkoholismus. Prakticky nulové možnosti legálního zajištění finančních zdrojů jsou u mladých bezdomovců mj. příčinou páchání trestné činnosti – krádeží, podvodů nebo distribuce návykových látek.

5.2.3 Senioři

Senioři tvoří mezi bezdomovci relativně malou, ale neméně problematickou skupinu, než je tomu v případě dětí a mladých bezdomovců. Nepříznivé podmínky života na ulici jsou příčinou **kratší délky jejich života, která je přibližně o 15 – 20 %**

menší než průměrná délka dožití celé populace ČR. Bezdomovci se mohou stát i lidé v důchodovém věku, kteří byli po celý život ekonomicky aktivní, ve stáří však nemají dostatek prostředků k udržení přiměřeného bydlení. Pokud se k ekonomickým problémům přidruží i sociální izolace, což se týká osob bez rodinného zázemí nebo rodinou odmítaných, a současně nebude možné těmto lidem nabídnout alternativní řešení **ve formě sociálně zvýhodněného ubytování nebo ubytování v některém z druhů zařízení pro seniory, je téměř jisté, že se ocitnou na ulici.** Rizikovým faktorem, který se váže na skupiny bezdomovců-seniorů, je zejména **kumulace zdravotních problémů spojená s omezenou možností seniora samostatně hradit potřebné léky a zdravotní pomůcky.** Integraci seniorů do společnosti omezuje i jejich snížená adaptabilita na společenské a ekonomické změny a ztráta orientace ve společenském dění. Starší lidé rovněž nedokáží úspěšně vzdorovat některým nezákonným praktikám a velmi snadno podléhají nátlaku či výhrůžkám.

5.2.4 Další členění

- **Klasičtí tuláci** - osoby žijící převážně na ulici.
- **Squoteři** - osoby bydlící v opuštěných bytech či domech určených k demolici, atd. lze jen těžko stanovit celkový počet.
- **Drogově závislí** - azylové domy většinou nemohou přijmout klienta pod vlivem omamných látek.
- **Cizinci** - převážná většina české populace je velmi tolerantní k cizincům a k příslušníkům cizích etnik. Dnešní česká republika je sice tvořena homogenní populací, ale současně má nebyvale otevřené hranice. Kromě turistů přicházejí žadatelé o azyl a migranti, původně tranzitní území se stává cílovou stanicí.

„Žadatelé o azyl a uprchlíci podle Ženevské konvence tvoří u nás početně významnou skupinu. Pravidla jejich pobytu stanoví zákon č. 498/1991 S. o uprchlících v novelizovaném znění. Žadatelé o azyl čekají na rozhodnutí v uprchlickém táboře a stát jim zaručuje uspokojení základních životních potřeb. Uprchlíci, kterým bylo přiznáno toto postavení, se mohou integrovat do společnosti a požívají s několika výjimkami práv českých občanů.“⁹

- **Jiní bezdomovci** - propuštění vězni; osoby mající pouze formální bydliště; cizinci, kteří nezískali přístřeší; migrující Romové; osoby bez občanství;

⁹ HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. str. 26

nezaměstnaní, kteří odmítají pracovat; osoby v dočasné životní krizi, kterou sami vlastními silami nemohou vyřešit; romské rodiny bez přístřeší.

5.3 *Genderové aspekty bezdomovectví*

Bezdomovectví mužů a žen se liší v řadě aspektů, rozdíly spočívají především v příčinách bezdomovectví a jeho prožívání. **U mužů převažuje zjevné bezdomovectví, zatímco u žen se více hovoří o bezdomovectví skrytém.** Muži se stávají bezdomovci častěji v důsledku neúspěchu na trhu práce, další příčiny mohou být v závislosti na návykových látkách, patologickém hráčství a kriminalitě. Muži zůstávají 'na ulicích' déle, přežívají v horších podmínkách, nesnaží se své bezdomovectví tolik skrývat před sociální kontrolou. Ženy jsou ztrátou domova postiženy mnohem hlouběji. Veřejnost je k situaci bezdomovkyň obecně méně tolerantní a připisuje ztrátu bydlení na vrub jejich selhání v tradiční roli pečovatelek o domov a rodinu. Vedle větší psychické zátěže jsou ženy přežívající na ulici vystaveny i značnému riziku viktimizace, což je dáno jejich vyšší fyzickou zranitelností. Častými příčinami ženského bezdomovectví je odchod od partnera nebo rodiny, vystěhování z bytu, u zjevného bezdomovectví pak psychické onemocnění.

Rizika ženského bezdomovectví jsou částečně kompenzována posílenou sociální ochranou, což se týká především žen s dětmi, které mohou využít např. služeb azylových domů, speciálního poradenství atd.. **Ženy ohrožené bezdomovectvím více usilují o udržení bydlení a snaží se předejít bezdomovectví i za cenu soužití s náhodnými partnery nebo bydlením v nevyhovujících podmínkách.** Nezřídka akceptují i různé formy domácího násilí, aby zajistily sobě a dětem alespoň nějaký domov. **Ženy bydliště opouštějí až v krajním případě, kdy se cítí ohroženy na životě nebo jsou napadány jejich děti.**

6 Příčiny bezdomovectví

6.1 Teoretické příčiny bezdomovectví

Teoretické přístupy k příčinám bezdomovectví vychází ze dvou krajních přístupů k problematice:

A) strukturální faktory - nachází příčiny bezdomovectví v **širších sociálních a ekonomických faktorech**, procesech a změnách, které ovlivňují společnost jako celek. Mezi příčiny řadí ekonomickou recesi, nezaměstnanost a marginalizaci některých skupin na trhu práce, chybnou bytovou politiku, nerovný přístup k bydlení, nepružnost sociálních služeb, sociální segregaci, atd..

B) individuálního selhání jedince - pojetí individuálního selhání předpokládá vznik bezdomovectví v **důsledku nedostatečné kompetence konkrétního člověka v řešení určitých situací** nebo v případech, kdy jedinec řešení problémů vědomě odkládá. Podle této úvahy člověk zcela přebírá odpovědnost za své jednání, které vede k bezdomovectví. Bezdomovcem tohoto typu se stává většinou osoba závislá na alkoholu, návykových látkách, výherních automatech, dále sem spadají tuláci, somerpunkeři apod.. Ve společenském povědomí jde o skupinu lidí, která si může nárokovat jen minimální pomoc.

Otázka kompetence konkrétního jedince v řešení individuálních problémů přichází v potaz za situace, kdy jsou některé skupiny obyvatel znevýhodněny zdravotním nebo sociálním handicapem, jenž nemohou ovlivnit. Tyto skupiny se bez sociální podpory neobejdou a mají na ni i morální nárok, neboť zpravidla usilují o zpětné začlenění do společnosti. Vnější prostředí, struktura a podmínky ve společnosti rozhodují, zda a nakolik se naplní „osud“ predisponovaných jedinců. Strukturální faktory určují formu bezdomovectví, zatímco individuální faktory ovlivňují individuální šance jedince v soutěži o získání bydlení.

V souvislosti s teoretickými přístupy k příčinám bezdomovectví jsou uváděny tři základní kategorie „potřebných“ osob:

1) Nekompetentní – nezasluhující jsou lidé, kteří se stali bezdomovci vlastní vinou, nezodpovědností, leností nebo díky zneužívání návykových látek, alkoholismu apod..

2) Nekompetentní – zasluhující jsou lidé, kteří se do situace extrémního sociálního vyloučení dostali díky nezaviněnému handicapu, jenž je příčinou jejich společenského znevýhodnění. Jedná se převážně o děti, osoby zdravotně a mentálně postižené a

abstinující osoby po léčbě závislosti. Tato kategorie „potřebných“ osob bývá společností stigmatizována a netěší se téměř žádnému respektu.

3) Kompetentní – zasluhující je kategorie spíše teoretická. V moderní společnosti orientované na výkon jednotlivce je spojení kompetentnosti a zásluhovosti téměř vyloučeno. Buď je totiž člověk kompetentní, a pak je schopen najít cestu z tíživé situace vlastními silami, nebo se mu to nepodaří, a tudíž není kompetentní. V lepším případě bude oceněna jeho snaha, bude považován za zasluhujícího a získá morální nárok na solidaritu (charitu), v horším případě jako nezasluhující nebude mít nárok na nic.

6.2 Konkrétní příčiny bezdomovectví

Příčiny bezdomovectví tvoří celá škála faktorů, které se v konkrétních případech zpravidla kumulují a kombinují. Často je pak **obtížné určit primární příčinu bezdomovectví a přesněji oddělit důsledky**, jež spolu úzce souvisí. Bezdomovectví představuje stav extrémního sociálního vyloučení postihující jednotlivce i skupiny obyvatel, kteří nemají nebo ztratí rovný přístup k účasti na životě společnosti.

Sociální vyloučení je spojeno s omezením možností jedince nebo skupiny obyvatel podílet se na využívání pěti základních zdrojů poskytovaných společností svým členům. Tyto zdroje tvoří: **zaměstnání, zdravotní péče, vzdělání, bydlení a sociální ochrana.** Bezdomovci se stávají lidé, kteří nejsou schopni společenské zdroje využívat buď na základě osobních (fyzických, psychických a sociálních dispozic) nebo se do nepříznivé životní situace dostanou v důsledku působení vnějších vlivů.

„Ke vzniku tohoto sociálního jevu do značné míry přispívají ekonomické faktory, nezaměstnanost a růst chudoby. Příčiny bezdomovství jsou však složitější, může k němu přispět mnoho dalších faktorů. Jedinci, u nichž je zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně – somaticky, psychicky i sociálně – handicapováni.

Původní orientační rodina bývá dysfunkční nebo vůbec neexistuje. Jako děti byli vystaveni nezájmu, podceňování, či dokonce násilí a zneužívání. Byli z rodiny odejmuti, vyhnáni nebo sami utíkali a toulali se. Rodina měla špatné bytové a materiální podmínky.

Rizikovým faktorem jsou i odlišné sociální zkušenosti (dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu, ústavní výchova nebo léčba – **35 % českých bezdomovců bylo ve výkonu trestu, 15 % v psychiatrické léčbě, 25 % v dětském domově**), (Heczko a

Heczková, 2001). Pobyt v institucích eliminuje mnohé standardní návyky a strategie chování a podporuje rozvoj nových, které nejsou v běžném prostředí funkční.

Chybí jim jakékoliv sociální zázemí, nezaložili vlastní rodinu nebo se jim z různých důvodů rozpadla, protože nebyli schopni plnit požadavky soužití v rámci této sociální skupiny (nestarají se o děti, nepřispívají k udržení chodu domácnosti, apod.).

Mívají omezené kompetence. Příčinou snížení jejich schopností mohou být nedostatky vrozených dispozic i získané problémy (**25 % jsou invalidní důchodci** - Heczko a Heczková, 2001). Může jít o mentální retardaci, poruchu osobnosti nebo devastaci v důsledku dlouholetého abúzu alkoholu a drog, o duševní onemocnění, atd..

Bezdomovci se často stávají lidé trpící duševní chorobou, kteří po propuštění z léčebny nejsou vždy schopni přijatelné adaptace na samostatný život. Riziko sociálního selhání zvyšuje sklon k nestandardním způsobům chování, závislost na psychoaktivních látkách a nedodržování léčby (Goldfinger a kol., 1996). K podobnému závěru dopěl i Adams se svými spolupracovníky (1996). Ženy, které žily jako bezdomovkyně, trpěly častěji duševním onemocněním, pily alkohol nebo užívaly drogy. Tito lidé nerespektují požadavek pravidelného placení nájmu, dalších poplatků, nedovedou se chovat tak, aby své okolí neobtěžovali – např. špínou či hromaděním odpadků. Někdy je jejich neschopnost zneužita majiteli domů, kteří je přesvědčí, aby podepsali pro ně nevýhodnou smlouvu o odstupném a opuštění bytu.

Obvykle **jde kombinovaný handicap** daný kumulací většího počtu uvedených znevýhodnění. Kombinace různých zátěží nakonec vede ke generalizovanému sociálnímu selhání. (Clarke a kol., Horáková, 1996, Anderson, 1996, Zima a kol., 1996). Takové znevýhodnění se může projevit již v dětství, resp. v období dospívání, jindy je podnětem k nastartování jejich selhání nějaká životní situace, kterou nezvládnou. Může to být ztráta zaměstnání, rozpad rodiny, dlouhodobí výkon trestu, neschopnost zvládnout závislost na alkoholu apod.. Těmto lidem by bylo možno pomoci, pokud by potřebnou oporu získali v době, která v jejich životě představuje zásadní mezník.“¹⁰

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. str. 749

7 Hlavní problémy bezdomovců

Tato kapitola byla zpracována dle informací uvedených na webu Oddělení analýz a vzdělávání MCSSP¹¹

Problémy bezdomovců je nutné vnímat komplexně a vždy ve vztahu k působícím příčinám. Zpravidla za problémy nestojí jediná příčina, ale jejich kombinace a kumulace, které definují výslednou situaci bezdomovců. Otázkou zůstává identifikace příčin podílejících se na stavu konkrétního bezdomovce. V řadě případů vzniká spirála problémů, v níž lze jen těžko rozlišit, co je vlastně příčina a co důsledek.

Velmi obecně lze vymezit vnější a vnitřní faktory problémů bezdomovců:

Vnější faktory mají původ v sociálních, ekonomických i kulturních podmínkách naší společnosti.

Vnitřní faktory (individuální) jsou dány predispozicí konkrétního jedince a mírou jeho kompetence v řešení specifických situací. Mezi vnitřní faktory lze zařadit např.: nízkou úroveň sociálních dovedností, omezenou kvalifikaci a vzdělání, nedostatek finančních prostředků, nepříznivý zdravotní stav atd.

7.1 *Situace bezdomovců na trhu práce*

Zaměstnání bezdomovců je nejen zásadním problémem, ale často i **samotnou příčinou vzniku bezdomovectví**. V případě bezdomovců lze hovořit o třech skupinách faktorů, které ovlivňují jejich možnosti uplatnění na trhu práce. První z nich představují organizačně-technické aspekty, druhou tvoří nedostatečné sociální kompetence, třetí je společenská stigmatizace bezdomovců. Organizačně-technické aspekty jsou spojeny s nedostatečným zázemím bezdomovců, které je nezbytné při hledání zaměstnání a kontaktování potenciálních zaměstnavatelů, jde především o:

- nedostatek vhodných pracovních příležitostí;
- nedostatek finančních prostředků;
- omezené prostředky na cesty za prací;
- nedostatek prostředků na telefonický kontakt s potenciálními zaměstnavateli;
- absenci stálé kontaktní adresy, kontaktního telefonního čísla.

¹¹ Oddělení analýz a vzdělávání MCSSP, *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*, http://www.mcssp.cz/oav_texty.php

Popsané obtíže je možné do značné míry eliminovat nastavením sociálních služeb. **Znevýhodněné postavení bezdomovců na trhu práce vyplývající z jejich omezené sociální kompetence lze také řešit prostřednictvím tréninkových programů zaměřených na posílení klíčových dovedností a znalostí nutných při vyhledávání pracovních příležitostí, které by měly být podpořeny možností přístupu k výše zmíněnému technickému zázemí. Bezdomovci si velmi rychle upevňují způsoby chování, které jim usnadňují přežití na ulici, ale současně představují vážnou překážku pro opětovné začlenění do společnosti.**

Organizačně-technické aspekty a nedostatečné sociální kompetence bezdomovců je možné odstranit prostřednictvím specializovaných sociálních služeb. Největší překážkou umisťování bezdomovců na trh práce je společenská stigmatizace této skupiny lidí. Společenské stigma bezdomovectví bývá často umocněno skutečností, že mezi bezdomovci se vyskytuje řada osob, které mají záznam v rejstříku trestů. Narůstá počet případů zneužívání bezdomovců jako levné pracovní síly. Zaměstnavatelé těží z nevýhodné situace bezdomovců a porušují zákonná ustanovení: neuzavírají s bezdomovci řádné pracovní smlouvy, neplatí za zaměstnané bezdomovce zdravotní a sociální pojištění, stanovují v rozporu se zákonnými normami délku pracovní doby, nutí bezdomovce pracovat v extrémních podmínkách, porušují zásady bezpečnosti práce atd..

Negativní zkušenosti bezdomovce často odradí od další snahy hledat uplatnění na trhu práce.

7.2 Čerpání sociálních dávek

Lidé bez domova často zcela propadají záchrannou sociální sítí, kterou představuje systém sociálního zabezpečení. Většina bezdomovců totiž nesplňuje podmínky k čerpání sociálních dávek, a pokud nárok má, v mnoha případech ho neuplatňuje.

Důvody nečerpání sociálních dávek bezdomovci lze v obecné rovině rozdělit do dvou skupin:

A) překážky jsou na straně poskytovatele dávek a vyplývají z nastavení systému sociálního zabezpečení. Pravděpodobnost nečerpání dávek je úměrná komplexnosti a složitosti systému sociálních dávek. Nárůst objemu různých nejednoznačných pravidel a podmínek pro udělování dávek.

B) překážky jsou na straně bezdomovců jako příjemců dávek. Vyplynají převážně z neobeznámenosti bezdomovců se systémem sociálního zabezpečení. Problém představují rovněž nízké komunikační schopnosti bezdomovců, kteří nejsou schopni samostatně a bez pomoci organizací poskytujících sociální služby zvládnout všechny náležitosti procesu nárokování sociální dávky. Část bezdomovců dokonce na žádost o sociální dávky vědomě rezignuje, protože prostředky získané díky čerpání dávek zdaleka nepostačují na odstranění zásadních problémů, které aktuálně řeší. Největší překážkou zabraňující bezdomovcům čerpat sociální dávky je jejich pobyt mimo formální místo trvalého bydliště.

V praxi téměř vždy dochází ke kombinaci těchto důvodů.

7.2.1 Nárokování sociálních dávek bezdomovci

Sociální dávky představují pro bezdomovce, spolu s invalidními či starobními důchody, jeden z nejdůležitějších legálních zdrojů finančních prostředků. **Dávky sociální péče jsou podle zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, definovány jako peněžité nebo věcné dávky,** určené k zabezpečení základních životních potřeb osob, které jsou uznány za sociálně potřebné. **Podmínkou přiznání nároku** na dávky sociální péče je **výše příjmů občana (občanů) nedosahující částky životního minima.** Dávky rovněž může nárokovat občan, který vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů není schopen zvýšit svůj příjem samostatně, zejména vlastní pracovní aktivitou. Z podmínek přiznání nároku na dávky vyplývá, že vlastní žádost je nutné podat na příslušném úřadě v místě trvalého bydliště, což nezřídka samo o sobě představuje pro bezdomovce neřešitelný problém. Není výjimkou, že bezdomovci uvádí jako trvalé bydliště adresu domácnosti, kterou již dávno opustili. Za této situace jsou obzvláště znevýhodněni jedinci, kteří po rozchodu místo trvalého bydliště nadále formálně sdílí s manželem/manželkou, s nimiž nejsou rozvedeni. Žadateli pak bývá přiznána pouze dávka ve výši první složky životního minima (částka na osobní potřeby), nikoli částka určená na domácnost. Svobodní bezdomovci obvykle řeší situaci při nárokování dávky na domácnost potvrzením o dlouhodobém ubytování v azylovém domě. Samostatnou kapitolu problémů tvoří žádosti bezdomovců o zvýšení dávky sociální péče z důvodu nepříznivého zdravotního stavu, které jsou podmíněny doporučením odborného lékaře. Vzhledem k nedostatečnému přístupu bezdomovců ke zdravotní péči je tato podmínka pro řadu z nich nepřekonatelnou překážkou. **Samotná**

výše dávek sociální péče je, vzhledem k životní situaci bezdomovců, zcela nedostatečná. Tyto dávky sice mohou příjemcům pomoci při zabezpečení základních životních potřeb, ovšem za podmínky, že bezdomovci současně využívají služeb neziskových a příspěvkových organizací. **Současný systém sociálních dávek přispívá k zakonzervování situace bezdomovců, nikoliv k jejímu řešení.**

7.3 Osobní doklady

V životě každého zletilého člověka způsobilého k právním úkonům hrají důležitou roli osobní doklady, zejména občanský průkaz, dále řidičský průkaz, potvrzení o dosaženém vzdělání, rodný list nebo i oddací a rozvodový list, výpis z rejstříku trestů atd. Osobní dokumenty jsou nezbytné nejen při každém jednání na úřadech, ale i při komunikaci s jinými organizacemi a institucemi. Pro bezdomovce je uchovávání veškerých osobních dokladů značně obtížné, už z toho důvodu, že je musí mít neustále při sobě. Veřejnost spojuje bezdomovectví s pácháním drobné pouliční kriminality (někdy oprávněně), ovšem i bezdomovci se stávají častými oběťmi trestné činnosti. Spící bezdomovec v tramvaji představuje pro kapsáře, který se specializuje na krádeže osobních dokladů, velmi snadný cíl. Zdánlivě jednoduchý úkon obstarání nových osobních dokladů nejsou zpravidla bezdomovci schopni řešit bez pomoci pracovníků organizací poskytujících sociální služby, obzvláště pokud o své doklady přijdou během jednoho měsíce několikrát, což není výjimečná situace. Existují bezdomovci, kteří se snaží své osobní doklady prodávat. Jde však o ojedinělé případy a pracovníci organizací poskytujících sociální služby jsou schopni takové praktiky svých klientů dosti rychle odhalit, což si uvědomují i sami bezdomovci.

7.4 Zdravotní stav bezdomovců

Nepříznivý zdravotní stav je dalším z faktorů patřících mezi příčiny i následky bezdomovectví. Riziko zdravotních problémů je se způsobem života bezdomovců neoddělitelně spojeno. Bezdomovci trpí zdravotními komplikacemi, které jsou způsobeny nepříznivým prostředím, v němž jsou nuceni žít, dále dlouhodobým stresem, nedostatkem odpočinku i nevyhovující výživou.

Zdravotní stav bezdomovců obecně charakterizuje vysoký výskyt různých onemocnění a jejich kombinací. Převažují u nich různé typy závislostí (alkohol, drogy), mentální retardace a psychická onemocnění.

Psychická onemocnění jsou mezi bezdomovci třikrát až desetkrát častější než u běžné populace. U bezdomovců roste pravděpodobnost výskytu schizofrenie a mezi mladými bezdomovci se vyskytuje vysoký počet pokusů o sebevraždu. Psychická onemocnění bezdomovců doprovázejí zpravidla další zdravotní komplikace: bronchitidy, tuberkulózy, artritidy, kožní onemocnění a infekce.

V důsledku zdravotních problémů a celkově rizikového životního stylu je mezi bezdomovci vysoká míra úmrtnosti. **Průměrná délka dožití u zjevných bezdomovců dosahuje přibližně 42 let, úmrtnost ve věkové skupině mužů 16 – 64 let je 25krát vyšší než v běžné populaci.**

7.5 Sociální služby pro bezdomovce

Problémy bezdomovců jsou zcela individuální a proto i jejich požadavky na sociální služby jsou v každém případě jiné. Služby poskytované bezdomovcům tvoří široké spektrum aktivit a činností, které pokrývají prakticky celou oblast sociální, částečně i zdravotní péče.

7.5.1 Poradenské služby pro bezdomovce

Vyhláška MPSV ČR č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, vymezuje aktivity spojené s poradenskou činností, které jsou rozlišeny podle jednotlivých cílových skupin. Poradenství pro osoby společensky nepřizpůsobivé je zabezpečováno prostřednictvím sociálních kurátorů a na některých městských úřadech sociálními asistenty.

Poradny poskytují bezdomovcům informace o jejich právech, povinnostech, pomáhají jim při prosazování oprávněných nároků a nabízejí různé možnosti řešení problémů lidem v nepříznivé životní situaci.

Poradenské služby lze rozdělit na tři základní okruhy:

- **Obecné poradenství:** soustřeďuje se na podávání informací, definování zakázky (problému) klientů, předkládá klientům možnosti a postupy vedoucí k řešení jejich

situace. Poradny podle stavu řešeného problému klienty odkazují na specializovaná zařízení a další instituce.

- **Speciální, odborné poradenství:** poskytuje konkrétní pomoc lidem v nepříznivé životní situaci a při řešení dílčích problémů. V případě potřeby klienty doprovází při jednání na úřadech. Poradny klienta dále odkazují na navazující služby a zprostředkovávají kontakt s nimi.
- **Pomoc v prosazování práv a zájmů:** sem patří především občanské a právní poradenství. Poradny pomáhají klientům ve vyjednávání s třetími osobami, mohou klienta oficiálně zastupovat při úředních jednáních atd.

V České republice je poradenství pro bezdomovce zajišťováno organizacemi, které poskytují této cílové skupině i další služby (ubytování, zdravotní péči atd.). V Praze se jedná především o **nestátní neziskové organizace** – Arcidiecézní charitu, Armádu spásy, Naději. Další neziskové organizace pak poskytují jiné typy poradenské činnosti v závislosti na jejich oblasti působnosti. **Právní poradenství zajišťuje síť Občanských poraden, Český Helsinský výbor a další subjekty.**

7.5.2 Sociální kurátoři

Funkci sociálních kurátorů zřizují obce, jejich působnost je legislativně ukotvena vyhláškou MPSV č. 182/1991 Sb., o sociálním zabezpečení, která v § 52 vymezuje rozsah pravomocí a definuje okruh klientů kurátora, jehož působnost je omezena na občany, kteří mají trvalé bydliště na území příslušné obce, bez ohledu na to, jde-li o bydliště skutečné, nebo bydliště pouze formální.

Většinu klientů sociálních kurátorů tvoří osoby propuštěné z výkonu trestu, dále mladí dospělí propuštění ze školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. **Aktivity sociálních kurátorů směřují k podpoře klientů při překonávání sociálního vyloučení a jejich integraci do společnosti.** Velmi důležitá je asistence sociálních kurátorů při komunikaci klientů s úřadem práce a při nezbytných úředních jednáních v souvislosti s kompletací dokladů, které jsou předpokladem pro registraci uchazečů o zaměstnání.

Sociální kurátoři rovněž navrhuji pro klienty věcné či peněžní sociální dávky, o jejich přiznání však nerozhodují. Výjimku tvoří jednorázová finanční částka, která je vyplácena pouze osobám při návratu z výkonu trestu odnětí svobody v případě, že nemají k dispozici jiné finanční prostředky.

7.5.3 Denní centra

Denní centra jsou nízkoprahová zařízení poskytující komplex služeb, jejichž cílem je snížit sociální i zdravotní rizika a v případě zájmu klientů jim poskytnout informace nebo zprostředkovat služby související s možností řešení jejich situace. Centra zpravidla nabízejí klientům stravu a teplé nápoje, umožňují jim využít hygienická zařízení, distribuují ošacení a pořádají pro klienty kulturní a vzdělávací programy. Denní centra dále poskytují nebo zprostředkovávají krizovou a zdravotní pomoc, sociálně-právní poradenství, pomoc při vyřizování potřebných dokladů nebo podporu a asistenci v jednání s úřady a při hledání zaměstnání. Centra jsou provozována buď jako samostatná zařízení, nebo tvoří součást azylových ubytoven. Vstup do zařízení je umožněn každému zájemci, v některých organizacích jsou návštěvníci registrováni. Jak napovídá název, denní centra mají omezenou provozní dobu, otevírací doba se pohybuje v rozmezí od 7 do 19 hodin, s přestávkami na úklid a dezinfekci prostor. V zimních měsících, zvláště pokud se teploty pohybují hluboko pod bodem mrazu, jsou denní střediska přechodně otevírána pro bezdomovce i přes noc.

7.5.4 Terénní sociální práce s bezdomovci – streetwork

Základem streetworku pro bezdomovce je aktivní vyhledávání klientů, které je soustředěno do lokalit, kde se převážně bezdomovci zdržují. Streetworkeri pracují na nádražích, v centrech velkých měst, vyhledávají bezdomovce v opuštěných domech, továrních objektech, zahrádkářských koloniích, parcích, teplovodních potrubích a na dalších místech. Sociální pracovníci navštěvují stávající nebo potenciální klienty v nemocnicích, léčebnách a věznicích. Streetworkeri často spolupracují při vyhledávání bezdomovců s jinými klienty. **Efektivita terénní práce je závislá na podporném komplexu služeb**, které může klientům streetworker zprostředkovat.

Streetpapers – sociálně terapeutický program

Streetpapers jsou noviny a časopisy prodávané pouličními kameloty, které vydávají nestátní neziskové organizace. Projekt Streetpapers je v první řadě sociálně terapeutickým programem, který umožňuje klientům získat pravidelný finanční příjem pro zajištění nezbytných životních potřeb. Nejedná se o běžný pracovněprávní vztah, finanční odměna klientů je peněžním darem ze strany poskytovatele služby. Prodejci kupují časopis za polovinu prodejní ceny. Streetpapers jsou také významným

komunikačním prostředkem mezi majoritní společností a sociálně handicapovanou minoritou. Klienti programu se více či méně podílí na redaktorské činnosti.

Klienty programu jsou zejména bezdomovci, dlouhodobě nezaměstnaní, lidé s nejrůznějšími tělesnými handicapy, cizinci, Romové a další minority. Program je otevřen všem zájemcům, kteří se ocitli v nepříznivé životní situaci, jedinou podmínkou je dosažení 16 let a sociální potřebnost. Předpokladem účasti v programu je dodržování pravidel a aktivní zapojení klienta.

Od roku 1995 existuje profesní sdružení International Network of Streetpapers (INSP), které zaštiťuje okolo 40 projektů Streetpapers z celého světa. Každoročně pořádá výroční konference v různých zemích, které jsou zaměřené na výměnu zkušeností mezi členy. Českým zástupcem International Network of Streetpapers je občanské sdružení Nový Prostor, které bylo založeno v roce 1999. Nový Prostor začal vycházet v Praze jako měsíčník (postupně dosáhl 25 000 prodaných kusů), v současné době je týdeníkem prodáváním s nákladem 15 000 kusů v devíti městech České republiky. Tento projekt a veškeré aktivity Nového Prostoru jsou hrazeny z osmdesáti procent z vlastních zdrojů, tzn. vydáváním a distribucí časopisu, ostatní prostředky jsou získávány prostřednictvím grantů.

Sociální pracovník programu jednou týdně s prodejcem individuálně provádí hodnocení úspěchů, konzultuje jeho potřeby, společně stanovují osobní i profesní cíle a postupy k jejich dosažení.

7.5.5 Ubytování

V České republice existuje několik typů **azylového ubytování: noclehárny, azylové domy, domy na půli cesty, podporované bydlení a v zimních měsících i denní centra.**

Jednotlivá zařízení se liší v rozsahu poskytovaných služeb, podmínkách i standardu ubytování.

Noclehárny

Noclehárny tvoří nejnižší stupeň v rámci **azylového ubytování. Jedná se o nízkoprahová zařízení, jejichž cílem je poskytnout možnost přespání v suchu a teple, zajištění základní hygieny klientů, případně poskytování teplých nápojů a jednoduché stravy.** Noclehárny fungují jako samostatná zařízení bez navazujících

služeb, případně v kombinaci s denními centry, nebo mohou být součástí azylového domu či jiného zařízení. Většinou jsou noclehárny pro bezdomovce provozovány v zimních měsících (zimní noclehárny).

Ubytovací služby jsou poskytovány za symbolický poplatek nebo zcela zdarma. Vzhledem ke klientele mají velmi přísný ubytovací řád a jakékoliv porušení pravidel je důvodem k okamžitému vyloučení z ubytování. Platí zde zákaz užívání alkoholu a jiných návykových látek, agresivního chování či rušení nočního klidu. Noclehárny bývají otevřeny přibližně od 18 do 19 hodin pro příjem klientů, kteří ubytovnu opouštějí druhý den v ranních hodinách, přibližně mezi 6 a 7 hodinou. Většinou je stanovena i doba, po kterou může určitý klient služby bez přerušení využívat (například 14 dnů, respektive nocí). Cílem tohoto opatření je motivovat klienta k využití vyšších stupňů integračních programů, ale také zpřístupnit služby dalším zájemcům.

Azylové domy

Azylové domy **poskytují střednědobé a dlouhodobé ubytování, včetně dalších sociálních služeb – poradenství, lékařské péče, kulturních aktivit atd.** Azylové domy představují další stupeň integračních zařízení s vyššími požadavky na aktivitu klientů. Zařízení jsou určena pro muže i ženy a převážně pro klienty s českým občanstvím. Specifickou skupinu klientů tvoří matky s dětmi.

Ubytovací kapacity tvoří dvou-, tří- a vícelůžkové pokoje. Poplatky za ubytování se pohybují podle typu ubytování v řádu několika desítek korun denně, v ceně je někdy zahrnuta i strava a teplé nápoje. Klienti azylových domů by měli mít pravidelný příjem ze zaměstnání, sociálních dávek nebo podpory v nezaměstnanosti, část klientů pobírá invalidní či starobní důchod. Doba pobytu bývá omezena maximální délkou (většinou od tří měsíců do půl roku) a je podmíněna aktivní účastí klienta na resocializačních programech. Pobyt může být předčasně ukončen při porušení ubytovacího řádu ze strany klienta.

Podmínky přijetí do azylového ubytování

Požadavky pro přijetí bezdomovců k ubytování v azylových domech nestátních organizací jsou minimální, většinou je jediným kritériem české občanství. Nejčastějším důvodem předčasného ukončení pobytu je nedodržení podmínek programů – neochota spolupracovat při vyřizování dokladů, hledání práce apod.. Azylové domy zřizované

obcemi (popř. magistrátem) mají podmínky pro přijetí více limitující. Často jsou určeny pouze pro občany s trvalým bydlištěm v příslušném městě či regionu, pro ubytování jsou nezbytné osobní doklady a minimální finanční prostředky pro první dny ubytování. V některých případech jsou však bezdomovcům udělovány výjimky. Doba pobytu je striktně dodržována a možnost opakovaného pobytu je podmíněna uplynutím stanovené doby od ukončení předchozího pobytu (většinou se jedná o tři měsíce).

Služby poskytované v azylových domech

Cílem služeb spojených s azylovým ubytováním je pomoci klientům, aby byli schopni řešit samostatně své problémy a stali se nezávislími na systému sociální pomoci, případně aby se jejich závislost minimalizovala. Služby jsou poskytovány většinou provozovatelem azylového domu, eventuálně ve spolupráci s dalšími organizacemi či institucemi. Rozsah a druh služeb determinuje množství finančních zdrojů poskytovatele služeb. V ideálním případě mohou být v azylových domech poskytovány následující služby:

- **základní služby:** ubytování, strava (popřípadě umožnění její přípravy klienty);
- **doplňkové služby:** pomoc při vyřizování dokladů, sociálních dávek, právní a sociální poradenství, pomoc při hledání zaměstnání, pomoc při zvládání každodenních záležitostí a zajišťování stálého bydlení, poskytování šatstva;
- **aktivizační služby** zaměřené na rozvoj osobnostního potenciálu klientů: vzdělávací kurzy a doplnění vzdělání, příprava ke vstupním pohovorům do zaměstnání, kulturní programy, biblické hodiny, promítání filmů, knihovna;
- **intervence, terapie:** psychologické poradenství a terapie, lékařská péče, detoxikace, léčba závislostí.

Většina českých azylových domů poskytuje první dva z výše uvedených okruhů služeb, tyto služby jsou někdy doplněny o vzdělávací služby, kulturní programy a lékařskou péči. Vzdělávání je zastoupeno přípravou na vstupní pohovory při hledání zaměstnání a jazykové kurzy. Lékařská péče bývá po personální stránce zajištěna přítomností zdravotní sestry, lékař obvykle zařízení navštěvuje v pravidelných intervalech. Ostatní služby nebývají poskytovány z důvodu nedostatku finančních prostředků.

Azylové domy pro matky s dětmi

Azylové domy pro matky s dětmi **poskytují pomoc osamělým matkám s malými dětmi a osamělým těhotným ženám**, které se ocitly v nepříznivé životní situaci. Základním typem poskytované služby je ubytování po dobu, než se jim podaří vyřešit svou nepříznivou životní situaci, kdy se mohou postarat o své dítě či děti, aniž by muselo dojít k přechodnému nebo dokonce trvalému oddělení matky a dětí. Maximální doba pobytu se ve většině azylových domů pohybuje od půl roku do tří let. Kapacita těchto zařízení bývá nastavena pro 6 – 12 matek, což je počet, který zaručuje individuální přístup pracovníků ke klientkám i jejich dětem. Finanční spoluúčast na poskytovaných službách je založena na platbě nájemného, které sice nepokrývá veškeré náklady na služby, ale má určitou výchovnou funkci směrem k matkám. Ubytovací řád domova je často koncipován ve prospěch dětí, jsou stanoveny hodiny denního i nočního klidu. Vymezeny jsou doby a prostory pro přijímání návštěv.

Domy na půli cesty

Cílem je postupná integrace klienta do samostatného běžného života. Zpočátku je klientům věnována velká pozornost ze strany zařízení, která postupně klesá, na konci programu by měli být klienti schopni samostatně se postarat o svou domácnost, potřeby atd.. Formou ubytování jsou jednolůžkové pokoje se společným příslušenstvím nebo je zařízení koncipováno jako soustava malých samostatných bytů. Kapacita zařízení se pohybuje v rozmezí 12–16 klientů, vzhledem k potřebě individuálního přístupu k jednotlivým obyvatelům.

Domy na půli cesty se zaměřují na tři okruhy klientů bez domova:

- mladí dospělí a lidé po výstupu z institucionální péče (dětské domovy, diagnostické ústavy, psychiatrické léčebny);
- osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody;
- bezdomovci, kteří úspěšně prošli předchozími stupni reintegračních programů.

Komplex služeb tvoří kromě ubytování, stravování (společné i individuální vaření) a poradenství také pomoc při využívání práv a služeb, výchovné a vzdělávací aktivity, volnočasové aktivity, rozvíjení sociálních a pracovních dovedností, podpora schopnosti žít samostatně, pomoc při začlenění do běžného prostředí a v neposlední řadě sociální prevence. Podmínky přijetí jsou určovány statutem provozovatele služeb a v případě, kdy je zřizovatelem městský či krajský úřad, je podmínkou trvalé bydliště klienta, u

neziskových organizací je podmínkou české státní občanství, sociální potřebnost a ochota zapojit se do nabízených programů. Délka pobytu se pohybuje v řádu jednoho roku s možností prodloužení či opakovaného pobytu za předem stanovených podmínek. Domy na půli cesty pro mladé dospělé mají věkové omezení, jsou určeny klientům od 18 do 26 let. Klienti se finančně podílejí na službě formou platby nájemného, které však nepokrývá vynaložené náklady na služby.

Podporované bydlení

Podporované bydlení je bydlení doplněné o sociální služby. Podporované bydlení je určeno klientům, kteří úspěšně prošli resocializačními programy nebo lidem, kterým by pobyt v jiných zařízeních (léčebnách, azylových domech, noclehárnách apod.) narušil přirozenou integraci do společnosti. Cílem podporovaného bydlení je umožnit klientům postupnou integraci do společnosti a podpora samostatného života v komunitě. Byty jsou určeny pro jednoho nebo více klientů. Doprovodné sociální služby jsou poskytovány nepřetržitě nebo v omezeném časovém rozsahu (pravidelné návštěvy klienta v bytě apod.), jejich intenzita a rozsah závisí na specifických potřebách klientů.

7.5.5.1 Problémy azylového ubytování

Mezi problémy tohoto typu ubytování patří riziko přílišné péče o klienty je jejich tendence zůstat v zařízení co možná nejdéle. Poskytovatelé sociálních služeb jsou vytvářeny pojistky, kterými se snaží tuto tendenci minimalizovat.

Motivační programy nutící klienty aktivně řešit svou situaci:

- ❑ Minimální standard ubytování (vícelůžkové pokoje, kovové vojenské palandy apod.). Má motivovat klienty k využití šance jiného bydlení, jakmile se jim taková příležitost naskytne. Často však dochází k adaptaci jak na minimální vybavení, tak na spolubydlící.
- ❑ Omezení maximální délky pobytu. Tato varianta je využívána ve všech typech azylového ubytování, maximální délka pobytu se pohybuje od několika týdnů (v noclehárnách) do několika let (sociální byty).
- ❑ Soutěžní kritéria. V některých zařízeních není doba přímo omezena, ale k obměně klientů slouží bodování všech ubytovaných kladnými a zápornými body. Pobyt je ukončen po určité době klientům s nejvyšším počtem záporných bodů.

Dalším problémem azylového ubytování je nízká kapacita služeb - zájem o ubytování po většinu roku převyšuje kapacitu volných míst. Organizace spravující azylové domy zpravidla deklarují poskytnutí pomoci všem klientům, kteří o ni požádají, v praxi však vzhledem k omezeným ubytovacím kapacitám a limitovanému objemu finančních prostředků mohou vyhovět jen omezenému počtu jedinců. Ostatním je věnována maximální možná péče, jsou jim předány informace o jiných azylových domech nebo ubytovnách a nabídnuty další služby, zejména je jim dána možnost zdarma se najíst, vysprchovat, získat čisté oblečení, čímž se ve výsledku výrazně zvyšují jejich šance při hledání ubytování v jiných azylových domech.

Další obrovskou překážkou je absolutní nedostatek sociálních bytů, kam by mohli přejít klienti, kteří úspěšně prošli celým procesem integrace. V praxi tak má klient, který je zaměstnán, má dostatečně vysoký příjem a všechny předpoklady úspěšně se začlenit do společnosti, pouze minimální šance získat vlastní byt.

7.5.6 Zdravotní péče

S životním stylem bezdomovců souvisí vážné zanedbávání zdravotní péče, kterou oni sami nevnímají jako prioritní. Většina bezdomovců se zdržuje mimo místo trvalého bydliště a nemá možnost návštěvy svého praktického lékaře. V akutních případech sice mohou vyhledat jakéhokoli lékaře, ale často se setkávají s neochotou a negativním přístupem. Bezdomovci se dostávají k lékaři často ve velmi pokročilém stádiu nemoci, jejich léčba pak bývá neúspěšná, protože bezdomovci nemají prostředky na léky. Některé organizace zabývající se bezdomovectvím poskytují kromě dalších služeb také základní zdravotní péči. Obvykle je však omezena na léčbu jednoduchých zdravotních problémů nebo na základní ošetření bez následné péče, tyto služby většinou zajišťuje zdravotní sestra.

Ačkoliv Listina základních práv a svobod a další Českou republikou ratifikované dokumenty deklarují nezbytnou lékařskou péči, je zřejmé, že bezdomovci jsou na tomto právu často omezováni.

8 Řešení problematiky

Veškerá opatření a programy pomoci osobám bez přístřeší by měly směřovat k naplnění strategického záměru, který sice není dosud explicitně definován, ale jehož hlavním cílem nesporně bude navrácení nebo alespoň zapojení co největšího počtu bezdomovců do života společnosti, za současné realizace preventivních záměrů k omezení vzniku situací vedoucích k bezdomovectví.

8.1 Vytvoření systému

Vybudovat efektivní systém pomoci osobám přežívajícím na ulici představuje z časového i organizačního hlediska velmi náročný proces. V této souvislosti se přímo nabízí možnost aplikovat principy komunitního plánování.

V první řadě je nutné si uvědomit, že pomoc bezdomovcům nelze redukovat na uspokojení základních potřeb – noclehu, stravy, zdravotní péče a osobní hygieny. Případná preference takového přístupu pouze povede ke konzervaci situace lidí žijících na ulici. Cílem systému služeb pro bezdomovce rozhodně není usnadnit a „zpříjemnit“ jim přežívání ve stávajících podmínkách, ale v maximální možné míře je integrovat zpět do běžného života. Záměrnými bezdomovci jsou označováni lidé, kteří vědomě zanedbali povinnosti související s udržením bydlení.

Cíl programu:

- vytvoření příležitostí sloužících k omezení hrozby sociálního vyloučení,
- stabilizace domácnosti/jedince v situaci přímého ohrožení ztrátou bydlení,
- zamezení ztrátě bydlení u lidí, kterým akutně hrozí vystěhování,
- dovést osoby ohrožené sociálním vyloučením k využívání služeb,
- zajistit přístup jedince ke službám,
- řešení naléhavého stavu nouze,
- ustavení komplexního systému sociálních služeb reflektujícího existující zdroje komunity,
- podpora rozvoje společenské solidarity,
- nabídka dostupného bydlení (chráněné a podporované bydlení),
- nabídka pracovních míst pro osoby ohrožené sociálním vyloučením,
- léčení nemocí a závislostí,

- rodinné poradenství,
- programy předcházení domácímu násilí,
- vzdělávací programy,
- zajištění sociálních dávek a příspěvků,
- pomoc při sestavování rozpočtů domácnosti,
- pomoc při hledání zdrojů k úhradě dluhů na bydlení,
- zprostředkování mediace mezi majitelem/správcem domu/bytu a nájemníkem,
- právní pomoc pro předcházení nuceného vystěhování,
- jednorázová finanční výpomoc.

8.2 *Prevence bezdomovectví*

Preventivní opatření směřují k podpoře a pomoci občanům, kteří se dostanou do situace, kdy jim reálně hrozí ztráta bydlení. Základní podmínkou všech preventivních opatření je včasné podchycení potenciálních bezdomovců. Většina lidí, kteří se dostanou do problémů totiž vyhledává pomoc až ve chvíli, kdy se jejich situace vyhrocuje. Sociální a humanitní odbory mohou v rámci preventivních opatření věnovat zvýšenou pozornost občanům, u nichž lze vysledovat určité znaky definující jejich sociální status:

- osaměle žijící starší lidé bez sociálního zázemí (absence přátel a rodiny, kteří mohou pomoci s finančními problémy nebo poskytnout jiné ubytování);
- lidé, kteří dlouhodobě nebo opakovaně pobývají v ústavním zařízení (vězení, nemocnice, psychiatrické léčebny);
- neúplné rodiny.

9 Profil zařízení AD Speramus

Azylový dům Speramus (dále jen ADS) sídlí na adrese: Tanvaldská 269, 465 11, Liberec 30.

ADS je dle § 103 vyhlášky č. 182/1991 sociální ubytovací zařízení pro muže starší 18ti let, kteří se ocitli v neřešitelné bytové situaci (viz příloha č. 3). Celková ubytovací kapacita je 25 míst, z toho je jedno krizové lůžko pro týranou či jinak zneužívanou ženu.

Provoz ADS byl zahájen 1. ledna 1995. Byl vybudován přestavbou bývalé restaurace a to již na podmínky potřeb ubytování azylového zařízení Okresního ústavu sociálních služeb Liberec.

9.1 Vybavení ADS

AD se nachází v dvoupodlažní budově. U vchodu je zvonek s kamerou a mikrofonem kam se každý před vstupem do AD musí ohlásit. Tento systém je vytvořen tak, aby nedocházelo k vniknutí nebezpečných nebo nevhodných osob do objektu. Za hlavními dveřmi je vrátnice a skříňky na obuv klientů AD.

Sklepní prostory: kuchyň a jídelna, která je otevřena denně od 8 do 21 hodin a to pouze pro ubytované klienty AD; sušárna; prádelna; skladové prostory; sociální zařízení.

V přízemí: vstupní místnost s uzavíratelnými botníky; 3 pokoje pro klienty (celkem 10 lůžek); společenská místnost; kancelář směnných sociálních pracovníků a sociální pracovnice; sociální zařízení pro klienty; zaměstnanecké toalety; kuřárna; sklad oblečení.

V 1. patře je ředitelna; 3 pokoje (celkem 14 lůžek); společenská místnost; sociální zařízení, krizový pokoj pro ženy s možností přistýlky pro dítě.

Obrázek 1 Společenská místnost

Obrázek 2 Standardní pokoj klientů

Obrázek 3 Jídelna

Obrázek 4 Standardní pokoj ubytovaných klientů v AD Speramus

Obrázek 5 Kuchyně

9.2 Pracovníci AD Speramus

Ředitel: zodpovídá za plynulý chod AD. Nynější ředitel odchází koncem měsíce června do důchodu. Na jeho místo nastoupí Robert Prade, který vypracoval projekt na zlepšení poskytování služeb ADS. Z finančních důvodů mu projekt nebyl schválen a tak veškeré změny, které by měly zcela jistě pozitivní charakter, zatím nebudou realizovány.

Mezi nejradikálnější změny tohoto projektu patřily: výměna zaměstnanců podílejících se na chodu ADS a přístup v poskytování služeb. Většina nynějších zaměstnanců totiž nemá potřebnou kvalifikaci v oboru sociálních služeb a vzhledem k tomu, že jsou před odchodem do důchodu, už ani nemají zájem si další vzdělání dodělat.

Sociální pracovníci: provádí vstupní pohovory s klienty, vede písemnou dokumentaci o klientech, jedná s dalšími institucemi.

5x směnový sociální pracovníci: zodpovídají za dodržování Ubytovacího a Domácího řádu.

Pracovník zajišťující servis: úklid, ranní, žehlení.

9.3 Služby ADS

viz příloha č. 1 Domácí řád a příloha č. 2 Ubytovací řád

Poplatky za ubytování:

15,- Kč/za noc u nezaměstnaných

30,- Kč/za noc u výdělečně činných a důchodci s příjmem nad 3500,- Kč.

O službách AD se potencionální uživatelé dovídají na sociálních odborech městských a obecních úřadů, na internetových stránkách či jiných propagačních materiálech kraje.

9.4 Rozhovor s klienty AD Speramus

Klient č. 1

věk:	60 let
důvod pro ubytování v AD:	rodinné důvody
příjmy:	sociální dávky
rodina:	bez jakéhokoliv kontaktu
budoucnost:	rád by dostal místo v Domově pro důchodce
zdraví:	cítí se relativně zdrav
poslední zaměstnání:	řidič z povolání
dosažené vzdělání:	základní
koníčky, zábava:	žádné

Tento klient je velice nekomunikativní, nerad hovořil o svých problémech a na mé dotazy odpovídal ANO, NE. Projevoval velmi slabou slovní zásobu.

Klient je menší postavy, nosí velmi silné brýle. Po celou dobu nebyl chopen očního kontaktu. Má těsně před důchodem. Po celou dobu rozhovoru byl patrný strach ze sociálního instruktora, který seděl ve vedlejší místnosti. Pokud se správně domnívám, tak byl naprosto neoprávněný, protože tento instruktor patří mezi oblíbené a podle slov ostatních klientů se s ním dá mluvit. Podle popisu ostatních klientů a soc. instruktorů je tento muž zahořklý a nekomunikativní.

Tento klient nebyl nikdy vězněn.

Klient č. 2

věk:	30 let
důvod pro ubytování v AD:	ztráta bydlení pro nezvládnutí drogové závislosti (pervitin)
příjmy:	sociální dávky
rodina:	1x týdně se vídá s matkou, s otcem udržuje telefonický kontakt
budoucnost:	tento pojem je pro něho prakticky neznámí
zdraví:	neléčená žloutenka typu C
poslední zaměstnání:	brigády po průmyslových továrnách v okolí Liberce
dosažené vzdělání:	ZŠ
koníčky, zábava:	rád prý posedí u piva

Hubený blondák s modrýma očima, velmi dobře oblečený a upravený.

Na první pohled je však zřetelný špatný psychický stav, v kontaktu se mnou je velmi nejistý, ale snaží se komunikovat. O svých problémech mluví s nadsázkou, snaží se vtipkovat, ale je velice patrné s jak velkou námahou o problémech hovoří.

Nyní se snaží sehnat trvalou práci, kterou před nedávnem kvůli rozporům s nadřízeným ztratil. Na dotaz zda by měl zájem o rekvalifikační kurzy odpověděl, že určitě ne. Nebyl však schopen říci proč. Náhlé odmítavé odpovědi se objevovaly u více otázek, které jsem mu byly položeny. Naprosto nejevil zájem cokoliv na svém stavu měnit. Uvědomuje si, že je jeho zdravotní stav je vážný, ale není zatím ochoten s tím něco udělat. Rád by si našel partnerku, je totiž přesvědčen, že nějaká žena by ho mohla z nynější situace dostat.

V AD se mu líbí, je rád, že je tu pevný řád, který nad ním drží pevnou ruku. Za jediné negativum považuje to, že si musí neustále hlídat svoje osobní věci kvůli zdejšímu pravděpodobně asi velmi rozšířeným krádežím.

31. 12. 2005 mu končí pobyt, požádal o prodloužení.

Tento klient byl 3x vězněn za drobné krádeže a přestupky.

Klient č. 3

věk:	44 let
důvod pro ubytování v AD:	přečkání zimy
příjmy:	sociální dávky
rodina:	udržuje pravidelný kontakt s maminkou
budoucnost:	se svou situací je naprosto spokojen
zdraví:	v pořádku
poslední zaměstnání:	1989 v zemědělském závodě
dosažené vzdělání:	ZŠ
koníčky, zábava:	rád vaří, čte

V AD od počátku listopadu. Celkový vzhled v symbióze s jeho životním stylem – typicky zálesácký typ: flanelová košile, manžestráky, tmavé delší vlnité vlasy.

Žije v lesích v okolí Broumovska kde si prý postavil malou chatičku ze dřeva. Na zimu se uchyluje do azylového domu Speramus, je jeho stálým klientem. Již zde strávil šest zim.

Na otázky odpovídá jednoslovně ANO x NE, je opravdu velmi málo komunikativní. Trošku se rozpovídal při dotazu na to kdy naposledy pracoval. Jako poslední zaměstnání uvedl zemědělský závod v roce 1989, od této doby nepracuje. Na dotaz, kde bere peníze na obživu pouze pokrčil rameny. Bylo poznat, že se rád dělá zajímavý a tajuplným. Z rozhovoru se soc. instruktorem vyplynulo, že tento klient sbírá kovy a jiný materiál, za který dostává ve výkupně peníze.

Se stavem svého života je naprosto spokojen a nehodlá na něm něco měnit.

Za svůj život byl několikrát trestaný za drobné krádeže.

Klient č. 4

věk:	26 let
důvod pro ubytování v AD:	propil svůj vlastní byt
příjmy:	pracuje jako skladník
rodina:	udržuje pravidelné kontakty s oběma rodiči
budoucnost:	rád by našel nový byt, kde by žil se svou nynější přítelkyní
zdraví:	cítí se být v pořádku
poslední zaměstnání:	výše uvedený skladník
dosažené vzdělání:	vyučen v oboru malíř pokojů
koníčky, zábava:	rád čte a jeho práce je pro něho koníčkem

V AD 3 týdny. Celkový vzhled v pořádku, upravený. Černé dlouhé vlasy v culíku, menší sportovní postava. V prvním kontaktu byla poznat drobná nervozita, která se časem úplně ztratila. Tento klient měl velice příjemné vystupování, dalo by se říci, že oproti ostatním byl velmi společenský a hovorný – např. při vstupu do místnosti se hned představil a podal mi ruku s tím, že je velmi vděčný za mou návštěvu ve Speramusu. Z rozhovoru o budoucnosti vyplynulo, že by rád se svou nynější přítelkyní koupil byt, ve kterém by s přítelkyní a její dvouletou dcerou žil. Alkohol má prý už pod kontrolou. Kouří. Drogy tvrdšího charakteru nepřiznal. Byt prý ztratil kvůli nevhodným kamarádům a přílišnému alkoholu. Řád AD mu vyhovuje a nic by na něm neměnil, jen mu trochu vadí okolní společnost lidí. Směnové sociální pracovníky má rád.

Ve vězení nebyl.

Klient č. 5

věk:	52 let
důvod pro ubytování v AD:	finanční důvody – zkrachování vlastní firmy
příjmy:	sociální dávky
rodina:	prakticky žádné osobní kontakty
budoucnost:	rád by si obnovil svou starou firmu
zdraví:	problémy se žaludkem, jinak v pořádku
poslední zaměstnání:	soukromník - elektrikář
dosažené vzdělání:	vyučen v oboru elektro
koníčky, zábava:	šachy, elektronika, PC

Vzhled upravený. Tmavé vlasy, menší postavy. Nosí silné brýle. Při rozhovoru byl velmi nervózní. V květnu 2005 přišel o svou firmu, která se zabývala elektroinstalacemi a relativně prosperovala. Klient však bohužel nevhodně investoval a o peníze i firmu přišel. S rodinou neudrží žádné osobní styky. Své trvalé bydliště navštěvuje pouze v případě, že potřebuje některé z věcí, které tam zanechal. Stěžoval si, že nevychází s ostatními klienty AD – uvítal by TV na pokoji – prý jsou velmi časté hádky kvůli tomu, který program se bude ten den sledovat. Dále by prý uvítal kdyby se dovolovaly výjimky, které by dovolovaly pozdní příchody – rád navštěvuje taneční večery, které začínají ve 20 hodin, ale on už musí být ve 22 hodin zpět v AD Speramus. Při příchodu po 22 hodině není do ADS vpuštěn a musí trávit noc na ulici.

9.5 Trvalý pobyt klientů AD Speramus

trvalý bydliště klientů AD	od 1. 1. 2004	od 1. 1. 2005	k 1. 1. 2006 celkem za oba dva roky
Liberec	71	51	122
Chrastava	4	3	7
Hrádek nad Nisou	2	0	2
Jablonec nad Nisou	5	5	10
Česká Lípa	3	1	4
Nové Město pod Smrkem	2	4	6
Hodkovice nad Mohelkou	1	1	2
Kláštorec nad Ohří	1	1	2
Rynoltice	1	1	2
Frýdlant	2	7	9
Turnov	0	2	2
Kamenický Šenov	0	1	1
Rokytnice nad Jizerou	0	1	1
Most	0	1	1
Raspenava	1	1	2
Semily	0	1	1
Bílý Kostel	1	1	2
Děčín	0	1	1
Mladá Boleslav	2	1	3
Mělník	1	0	1
Český Dub	1	0	1
Tanvald	1	0	1
Dohromady celkem	99	84	183

tabulka 1 Trvalý pobyt klientů získaný z ubytovací knihy AD Speramus

Dle tabulky č. 1 je největší počet klientů ADS s trvalým bydlištěm v Liberci. Další velkou skupinou jsou klienti, kteří mají trvalé bydliště ve Frýdlantu a v Novém Městě pod Smrkem což jsou **oblasti s nejvyšším výskytem nezaměstnanosti** v Libereckém kraji. Nezaměstnanost může být jedna z příčin vzniku bezdomovství.

9.6 Počet klientů k poslednímu dni v měsíci ADS

	2001	2002	2003	2004	2005	průměr za měsíc
leden	13	19	17	21	22	18,40
únor	19	22	23	19	23	21,20
březen	20	23	22	22	15	20,40
duben	22	19	19	20	15	19,00
květen	18	6	19	19	13	15,00
červen	15	8	12	10	9	10,80
červenec	20	11	8	11	11	12,20
srpen	15	9	9	9	13	11,00
září	16	18	17	9	17	15,40
říjen	14	19	20	7	23	15,00
listopad	15	17	23	18	22	18,25
prosinec	22	22	22	20	24	21,50
průměr za rok	17,416	16,083	17,583	15,416	15,333	15,933

tabulka 2 Počet klientů dle ubytovací knihy ADS

Z tabulky č. 2 je patrné, že ADS je nejvíce **využíván především v zimních měsících** kdy bezdomovcům hrozí omrzliny či smrt z prochladnutí. Za teplem se přesouvají do velkých měst i ti co jinak tráví většinu roku v polorozbořených domech, chatrčích či jiných úkrytech menších měst. Velká města nabízejí těmto osobám více možností jak přežít zimu bez újmy a hladu, např. Azylové domy a neziskové organizace zabývající se pomocí pro bezdomovce (Naděje, apod.). Dále pak jim tato města nabízejí více příležitostí jak přijít k nějakému výdělku a to především žebráním.

9.7 Průměrný věk klientů AD Speramus

	2001	2002	2003	2004	2005
leden	41,78	42,96	43,50	40,51	44,65
únor	42,60	41,36	39,97	43,48	45,00
březen	35,63	45,03	38,87	44,04	42,90
duben	38,94	42,50	43,46	42,56	45,16
květen	38,64	42,95	38,60	41,81	45,54
červen	40,14	49,54	39,56	42,39	45,94
červenec	41,00	43,86	37,73	41,19	43,27
srpen	39,86	42,33	33,00	37,60	41,62
září	37,60	43,55	40,00	38,92	41,07
říjen	38,00	41,79	40,56	41,13	42,61
listopad	39,33	39,43	43,88	48,79	41,82
prosinec	39,33	38,84	40,94	48,81	40,63
průměrný věk	39,404	42,845	40,006	42,603	43,350

tabulka 3 Průměrný věk klientů z dokumentace ADS

9.8 Celková charakteristika klientů ADS

Dle tabulky č. 3 je průměrný věk klientů ADS okolo 41 let.

Z výše uvedených rozhovorů vyplynulo:

- 60% klientů má nejvýše dosažené základní vzdělání;
- 80% je nezaměstnaných;
- 40% je bez jakéhokoliv kontaktu s rodinou;
- 40% nikdy nepřemýšlelo nad svou budoucností;
- 80% klientů, se kterými byl veden rozhovor se potýkalo se závislostí;
- 40% bylo vězněno.

Rozhovor byl veden pouze s pěti klienty ADS (více jich nebylo ochotno z různých důvodů poskytnout rozhovor). Tento počet osob je velmi nízký na to, aby se ze získaných informací mohl vytvořit závěr, který by byl měřítkem pro všechny osoby nacházející se v tak problematické situaci jako je bezdomovství.

10 Bezdomovci žijící na ulici

Dle manželů Hradeckých (1996) se bezdomovství dělí na zjevné a skryté. Bezdomovci, kteří nevyužívají azylové bydlení či dokonce nepobírají žádné sociální dávky a žijí tzv. na ulici patří do kategorie bezdomovectví zjevného. Peníze na obživu získávají sběrem různých materiálů, drobnými krádežemi nebo žebráním, které je z těchto vyjmenovaných možností asi nejčastější.

Někteří z bezdomovců uvádějí, že nechtějí využívat Armády spásy, Naděje či jiných takto zaměřených institucí, protože tyto organizace jsou náboženského charakteru a to je proti jejich přesvědčení. Další skupinou bezdomovců, kteří nevyužívají azylového bydlení jsou ti, jež nechtějí dodržovat žádná pravidla a jakákoliv kontrola jejich osoby se jim proti myslí. Mnozí z nich jsou pod vlivem návykových látek, páchají trestnou činností a to většinou formou drobných krádeží nebo dokonce pod myšlenkou vlastního obohacení napadají osoby, které jsou ve stejné situaci jako oni sami. Je však nutné podotknout, že ne všichni bezdomovci si počínají dle výše uvedeného vzorce chování. Najdou se i tací v jejich chování by odborníci nenalezli žádné prvky patologického charakteru.

10.1 Místa kde bezdomovci tráví noc

Obrázek 6 Budka za libereckým vlakovým nádražím

Tato budka se nachází nedaleko libereckého vlakového nádraží. Uvnitř bylo nalezeno několik dek a přibližně uprostřed bylo ohniště. Okna byla zakryta. Pravděpodobně kvůli větru nebo, aby nebylo dovnitř vidět. Toto útočiště k občasného přenocování bezdomovců bylo ze všech nalezených míst asi v nejlepším stavu a s relativně dobrými podmínkami pro spaní.

Mnoho dalších míst, které zjevně obývali bezdomovci, bylo nalezeno kolem parovodního potrubí (viz obrázek č. 7), které poskytuje teplo, ale pokud se nevytvoří nějaký přístřešek, tak nechrání proti větru a dešti. Všude kolem těchto příbytků se válely odpadky, igelitové tašky s oblečením a zbytky potravin.

Tato místa byla očividně již delší dobu nepoužívána.

Obrázek 7 Parovodní potrubí mezi Vratislavicemi a Zeleným údolím v Liberci

Obrázek 8 Parovodní potrubí v Jablonecké ulici

Okolí parovodního potrubí poblíž Jablonecké ulice (naproti ISŠ) bylo obydleno více osobami. Kolem parovodní stanice se našlo několik improvizovaně zhotovených postelí a přístřešků, např. starý gauč, přes který byl přehozený koberec, atd..

Pod touto parovodní stanicí je kanál, který slouží jako další možné místo k přenocování. Což však v zimním období asi není možné, protože cesta do kanálu je 30 cm pod vodou.

Obrázek 9 Kanál v Jablonecké ulici

Další místa jež bezdomovci využívají pro zahřátí: Obchodní dům Tesco, MHD Fügnerova (čekárna pro cestující), vlakové a autobusové nádraží.

Obrázek 10 U tohoto ventilačního zařízení (Tesco) bezdomovci vyhledávají teplo.

Obrázek 11 Liberecké vlakové nádraží

10.2 Rozhovory s bezdomovci žijícími na ulici

Rozhovor č. 1

Šedesátiletý muž v dobré fyzické kondici, mírně nahluchlý. Oblečení: špinavé rifle, několik svetřů, zimní bundu do pasu a čepice. Žádné zavazadlo neměl. Po slíbení finanční odměny svolil k rozhovoru, který trval přibližně 10 minut.

Rozhovor probíhal před libereckým vlakovým nádražím, kde žebráním získával peníze na obživu a jak z rozhovoru dále vyplynulo, tak také na splácení úvěru, který si vzal, když ztratil zaměstnání. V dnešní době již pobírá důchod, který mu však na obživu a splácení úvěru nestačí a proto ani nepřijal nabídku sociální pracovnice na domov důchodců a raději žije a spí venku, kde nemusí platit žádný nájem.

S AD Speramus má prý špatné zkušenosti – pro nedodržování včasných příchodů byl vyhozen, on se však brání tím, že se po nocích věnoval sbírání kovů a papírů, což je další způsob jimž získává peníze. Nyní většinou přespává u parovodního potrubí v Jablonecké ulici (viz obrázek č. 8). Dále uvedl, že spolu s ním tam přespává okolo dalších pěti osob, které jsou v podobné situaci jako on.

Posledním zaměstnáním tohoto muže, o které před dvěma lety přišel, byl hlídač na parkovišti. Se svou rodinou (3 dcery, s manželkou je rozvedený) se nestýká. Trvalé bydliště má nahlášené na adrese Městského úřadu v Liberci kam mu chodí veškerá korespondence i důchod. Ve vězení byl čtyřikrát, v posledních pěti letech však žádné konflikty s policií neměl.

Rozhovor č. 2

Asi padesátiletý muž menší postavy s tmavými vlasy, očividně ve špatném zdravotním stavu, pravděpodobně dlouho nemytý – patrná špína na rukou i obličeji. Oděn ve velmi špinavém a zapáchajícím oblečení: modré zimní bundy, kalhot neodhadnutelné barvy, na hlavě měl kulicha a u nohou několik igelitových tašek.

Rozhovor, který trval asi 30 minut, proběhl na libereckém vlakovém nádraží kam se zmíněný muž přišel ohřát. S rozhovorem souhlasil rád a bylo vidět, že je vděčný za společnost. Takřka celých 30 minut vedl monolog, na mé počáteční otázky odpovídal nerad, vyhýbavě a zřetelně dával najevo, že tento systém mu je proti mysli, takže jsem

raději zůstala v roli posluchače. Přesto mi poskytl skoro všechny odpovědi na otázky, které jsem měla v úmyslu mu položit.

Na ulici se dostal potom co byl propuštěn z práce a novou nesehnal. Jako důvod propuštění udal neohlášené absence, které byly zapříčiněny nadměrným pitím alkoholu a to jeho zaměstnavatel samozřejmě nechtěl tolerovat.

Se svou rodinou je stále v kontaktu, nejčastěji se setrou, která bydlí v Liberci a snaží se ho podporovat alespoň tím, že mu občas dává najíst a nechá ho u sebe vysprchovat. S bratrem jsou kontakty menší, protože bydlí ve Frýdlantu a cesta k němu je pro tohoto muže finančně nákladná. Částka, se kterou každý měsíc hospodaří činí 2300,- Kč a i z této malé částky je prý schopen ušetřit, kolik, však už neřekl.

Tento muž má také nahlášené trvalé bydliště na Městském úřadě v Liberci.

Jeho nejčastějším místem kde tráví noc a dny špatného počasí je most v libereckých Rochlicích. Spolu s ním tam pobývají dva muži a jedna žena, která si prý přivydělává prostitucí. O těchto lidech prohlásil, že jsou „docela dobrý“, stěžoval si však hlavně na osoby mladšího věku, které jsou v podobné situaci jako on. Bývají prý agresivní, nesnášenliví a velice často se stává, že dalším bezdomovcům kradou jejich osobní věci, protože jsou většinou drogově závislí a potřebují peníze na svou denní dávku.

S bydlením v AD Speramus má také špatné zkušenosti, byl zde několikrát a vždy se nepohodl se sociální pracovnící, která tam pracuje. Tento názor byl naznačen i v předchozích rozhovorech. V budoucnu by rád požádal o náhradní bydlení - je si velmi dobře vědom svého špatného zdravotního stavu a toho, že tímto současným životním stylem se může jeho zdravotní stav stále jen zhoršovat.

Rozhovor č. 3

Žena okolo padesáti let. Oblečena do zimní relativně nové bundy, teplých kalhot a čepice. Okolo sebe měla spoustu igelitových tašek.

Během několika dnů jsem se s touto ženou snažila několikrát navázat rozhovor. Při prvním pokusu o kontakt se ohrazovala slovními i fyzickými gesty a zcela zjevně se mě bála. Na dotazy odpovídala slovy, které s otázkou neměly žádnou souvislost nebo byly vulgárního charakteru. Při druhém pokusu o rozhovor byla schopná odpovídat na jednoduché otázky, většinou to byly jednoslovné negativně založené odpovědi typu „ne, nechci“.

Tato žena většinou přespává na tramvajových zastávkách v centru Liberce, v zimě pak často vyhledává čekárnu MHD ve Fügnerově ulici.

V liberecké léčebně dlouhodobě nemocných (LDN) byla již několikrát hospitalizována pro omrzliny a celkově špatný zdravotní stav. Personál LDN ji hodnotí jako agresivní a komplikovanou osobnost, které není snadné se zavděčit. Často se velmi agresivním způsobem odmítala podřídit dennímu řádu LDN – kouřila a požívala alkohol, atd..

Pracovníci sociální správy se již mnohokrát snažili nabídnout této ženě možnosti vedoucí ke změně jejího životního stylu, ale ta to vždy odmítla a mnohdy nabylo její chování při těchto pokusech velmi agresivního charakteru.

10.3 Závěr z rozhovorů s bezdomovci žijícími na ulici

Celkem bylo osloveno šest osob žijících na ulici, z tohoto počtu dva odpověděli jen na několik otázek a jeden odmítl spolupracovat úplně.

Všeobecně lze říci, že bezdomovci žijící na ulici jsou komplikované a natolik rozdílné osobnosti, že není v silách jednotlivce, při tak malém množství dotázaných osob, vytvořit kompletní hodnocení, které by poskytlo uspokojující odpovědi na otázky vyplývající z problematiky bezdomovectví v Liberci.

Z rozhovorů s bezdomovci žijícími na ulici vyplynulo:

- většina z dotazovaných osob byla ve věku okolo padesáti let a více;
- 100% bezdomovců bylo propuštěno ze zaměstnání pro neplnění si pracovních povinností;
- 100% těchto osob se někdy potýkalo nebo potýká se závislostí na alkoholu;
- 60% z dotázaných pobírá sociální dávky nebo důchod;
- 80% má špatné zkušenosti s ADS a proto už jeho služby nevyhledávají;
- 100% bylo někdy vězněno;
- 80% neudrzuje žádné kontakty s rodinou;
- 40% bezdomovců jejich nynější situace vyhovuje;
- 100% z dotázaných má problémy s ostatními bezdomovci (krádeže, verbální a fyzické útoky na jejich osobu, atd.) a už se dostali do situace kdy se báli o svůj život;

- 40% bezdomovců plánuje změnu ve svém životním stylu a to především kvůli svému špatnému zdravotnímu stavu.

V porovnání s klienty ADS byla spolupráce s bezdomovci žijícími na ulici mnohem náročnější. S těmito osobami se špatně navazoval jakýkoliv kontakt, ve většině případů byli značně nedůvěřiví a nebo dokonce vykazovali vůči svému okolí naprostou netečnost. Často bylo patrné, že jsou pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek. Ve většině případů byl na první pohled patrný špatný zdravotní stav těchto osob a celková zanedbanost, která u klientů ADS nebyla tak znatelná.

11 Postoj vybraných institucí na bezdomovectví v Liberci

11.1 Městská policie Liberec

Rozhovor s vedoucím základny panem Chmelou

S libereckými bezdomovci prý dle názoru pana Chmely nejsou žádné závažnější problémy. K případům, které se bezdomovců bezprostředně týkají vyjíždějí pouze po oznámení libereckých občanů, kteří si stěžují, že „někdo“ přespává u nich v domě a to většinou ve sklepě. Městská policie (dále jen MP) tuto situaci řeší vykázáním bezdomovce z daného místa a ten většinou odchází bez kladení jakéhokoliv odporu.

Pokud někdo MP nahlásí bezdomovce opilého, zfetovaného či ve špatném zdravotním stavu předává se tato informace státní policii nebo záchranné službě. S AD Speramus spolupracují minimálně. Strážníci městské policie řešili i několik drobných krádeží, které se však objevují ojediněle.

Chování bezdomovců ke strážníkům MP lze charakterizovat jako standardní a v mezích normy.

11.2 Státní policie Liberec

Informace byly získány telefonicky od řadových policistů Státní policie (dále jen SP):

○ Liberec I, Staré město,	15
○ Liberec IX, Janův důl,	prý nelze odhadnout
○ Liberec XIV, Ruprechtice,	3
○ Liberec XXV, Vesec,	10
○ Liberec XXX, Vratislavice.	3

Čísla uvedená za jednotlivými stanicemi SP v Liberci jsou odhady policistů na počet bezdomovců v jejich okolí.

Všichni policisté jež byli osloveni, se shodli na tom, že přístup bezdomovců k nim je veskrze pasivní. SP se s touto skupinou lidí setkává především, když nějaký občan nahlásí bezdomovce, který porušuje zákon (nedovolené vniknutí, drobné krádeže, omezování osobní svobody, neoprávněné užívání cizí věci, atd.). Ve většině případů se

nedovolené vniknutí řeší vykáváním bezdomovce z jeho dočasného úkrytu. Pokud se drobné krádeže opakují může dojít i k trestu odnětí svobody a většina policistů byla toho názoru, že bezdomovci se nechávají u drobných krádeží chytit úmyslně a vězení pak berou jak jednu z alternativ kde mohou přečkat zimu.

Z pěti oslovených policistů dva nevěděli, kde se nachází AD Speramus a jaké je jeho využití. Jeden policista uvedl, že za svou sedmiletou praxi vezl bezdomovce do výše uvedeného AD dvakrát. Další dva policisté byli toho názoru, že zařízení tohoto charakteru nemá smysl a tudíž ho ani bezdomovcům nenabízejí.

11.3 Léčebna dlouhodobě nemocných

Do léčebny dlouhodobě nemocných (dále jen LDN) se bezdomovci dostávají z různých oddělení liberecké nemocnice kam byli převezeni rychlou záchrannou službou pro jejich zdravotní stav vyžadující okamžitou lékařskou péči. Bezdomovci, jež nemohou být následovně po ošetření či částečném vyléčení propuštěni do domácí péče nebo jiného zařízení poskytující bydlení, se doléčují právě na LDN. Zdejší lékaři a zdravotní sestry si velmi stěžují na velmi špatný zdravotní stav těchto osob - převládají plicní onemocnění, v zimě jsou časté omrzliny a pokročilé gangrény dolních částí končetin také nejsou výjimkou. Během jednoho roku zdejší personál ošetřil 4 – 5 bezdomovců. Často se stává, že jsou na LDN hospitalizováni i několikrát za sebou. Většina těchto osob je staršího věku, v jednom případě zde měli 26letého muže, který byl však ještě navíc závislý na pervitinu a často z léčebny utíkal.

Povahové rysy bezdomovců jsou podle zdravotních sester rozdílné – někteří jsou vděční a rádi přijímají pomoc, jiní jsou agresivní, personál LDN slovně napadají a porušují vnitřní řád.

Většina zdravotnického personálu LDN poukazovala na bezvýchodné řešení situace osob bez domova. Například ženě z rozhovoru č. 3 na str. 48 byl již mnohokrát sociální pracovníci LDN nabízen domov důchodců, ale ona ho vždy odmítla s tím, že nebude vyhazovat peníze za zbytečnosti a odešla zpět na ulici. Tato žena je typickým příkladem dobrovolného bezdomovectví.

12 Bezdomovci očima veřejnosti a sociálních pracovníků

Tato kapitola byla převzata ze sociodemografického výzkumu Martiny Prinzové: **PROBLÉMY A SITUACE BEZDOMOVců**¹².

Výzkum byl prováděn v Brně, Přerově a Olomouci. Výzkumu se zúčastnilo 47 sociálních pracovníků a 62 respondentů z řad veřejnosti, tedy celkem 109 respondentů. Mezi respondenty, kteří se zúčastnili výzkumu bylo 51% mužů a 48% žen. V podobném poměru byli muži a ženy zastoupeni v obou podsouborech. 40% respondentů v obou podsouborech tvořili lidé mladší 30ti let a asi 20% lidé ve věku 31-40 let. Z hlediska vzdělání tvořili největší část obou podsouborů lidé se středoškolským vzděláním, druhou nejpočetnější skupinou byli lidé s vysokoškolským vzděláním. V souboru bylo relativně mnoho věřících (52%). Věřící představovali zhruba polovinu respondentů v podsouboru veřejnosti i sociálních pracovníků.

Výsledky provedeného výzkumu:

- Souhlas (nesouhlas) s výrokem: „Je málo pravděpodobné, že by se slušný člověk mohl stát bezdomovcem“ v závislosti na zkušenosti s bezdomovci.

	Je málo pravděpodobné, že by se slušný člověk mohl stát bezdomovcem.			
	Souhlasím	Nemohu rozhodnout	Nesouhlasím	<i>Celkem</i>
Veřejnost	32%	18%	50%	100%
Sociální pracovníci	17%	11%	72%	100%

tabulka 4

- Strach z bezdomovců v závislosti na zkušenosti s nimi.

	Mám z nich strach.		
	Ano	Ne	<i>Celkem</i>
Veřejnost	29%	71%	100%
Sociální pracovníci	5%	95%	100%

tabulka 5

¹² PRINZOVÁ, M. *Problémy a situace bezdomovců*.

- Distance vůči bezdomovcům v závislosti na zkušenosti s bezdomovci

	Souhlasili byste se zřízením ubytovny pro bezdomovce v blízkosti Vašeho bydliště?			
	Ano	Ne	Nevím	<i>Celkem</i>
Veřejnost	29%	57%	14%	100%
Sociální pracovníci	68%	28%	4%	100%

tabulka 6

- Distance vůči bezdomovcům v závislosti na religiozitě

	Souhlasili byste se zřízením ubytovny pro bezdomovce v blízkosti vašeho bydliště?			
	Ano	Ne	Nevím	<i>Celkem</i>
Věřící	62%	31%	7%	100%
Nevěřící	32%	56%	32%	100%

tabulka 7

Jak je již výše uvedeno, výzkum byl prováděn mimo Liberec, a proto jeho výsledky musíme brát jen jako orientační. Vzhledem k tomu, že zkoumaná oblast se vyznačuje vyšším výskytem věřících osob než je běžné v libereckém kraji, je možné, že výsledek podobného výzkumu v Liberci by touto skutečností mohl být ovlivněn. Názory respondentů by se mohly mírně lišit, ale celkový výsledek s ohledem na použité metody bude relativně stejný.

13 Závěr

Bezdomovectví představuje jeden z největších společenských problémů dneška. Bezdomovci jsou lidé, kteří ve většině případů nebyli schopni se po roce 1989 přizpůsobit sociálním a ekonomickým změnám. V dnešní převážně výkonově založené společnosti problematika bezdomovectví v České republice nabývá na významu a stává se jedním z hlavních sociálních problémů moderní společnosti. Situace je nejhorší v centrech velkých měst, kde bezdomovci využívají možnosti anonymity prostředí a snadný přístup k potřebám pro přežití. Tato situace je patrná i v Liberci, kam se stahují bezdomovci z nejbližšího okolí a lze očekávat, že tento trend bude převládat i nadále. V blízké budoucnosti nelze předpokládat úplné odstranění problému bezdomovectví. Je však možné, při efektivním využití stávajících prostředků, omezit jeho další šíření i minimalizovat důsledky, které s sebou přináší. Řešení spočívá v systematické prevenci zaměřené na potenciálně rizikové skupiny obyvatel a vytvoření systému péče a podpory pro občany, kteří již byli bezdomovectvím postiženi. Důležitou roli v takovém systému hraje zajištění poradenství pro bezdomovce a vytvoření programů směřujících k umístění bezdomovců do přiměřeného ubytování i vytvoření odpovídajících pracovních míst.

Tento systém, ale v Liberci zcela chybí. Sociální pracovníci jsou schopni zajistit bezdomovci příjem sociálních dávek či důchodu, ale dále už nevyvíjejí žádné aktivity, které by vedly k pozitivním změnám v životě bezdomovce. Je pravda, že v některých případech není žádný zájem ze strany bezdomovce na své situaci něco měnit, ale je tu i poměrně velká část, která by pod určitým vedením a systémem mohla obrátit své životní podmínky k lepšímu.

Této části osob se nabízí možnost ubytování v Azylovém domě Speramus, který ale není schopen zejména v zimních měsících pojmout všechny žadatele o ubytování z důvodu nízké kapacity – 25 lůžek, takže někteří musejí hledat náhradní ubytování. Ve většině případů přespávají v úkrytech, které poskytují alespoň částečnou střechu nad hlavou a ochranu před mrazem.

V Liberci bylo nalezeno několik těchto úkrytů, které bezdomovci žijící na ulici využívají při nepřízní počasí. V těchto úkrytech jsou často velmi špatné hygienické podmínky, které v mnoha případech zapříčiňují špatný zdravotní stav bezdomovců, jež je mnohdy podporován i nadměrným užíváním alkoholu.

Během dne bezdomovci vyhledávají místa, která jim poskytují teplo a třeba i možnost přivýděлку, nejčastěji žebráním. Jedná se zejména o okolí vlakového nádraží, areálu obchodního domu Tesco a terminálu MHD ve Fügnerově ulici. S některými bezdomovci byl navázán kontakt, který pomohl objasnit z jakých příčin se bezdomovci do dané situace dostali a jakým způsobem na ulici žijí. Z jejich odpovědí by se jako hlavní důvod bezdomovectví dalo určit nezvládnutí životně náročných situací (ztráta bydlení, ztráta zaměstnání apod.). Lidé žijící na ulici po jisté době vykazují lhostejnost a neschopnost daný problém řešit.

S bezdomovci byla celkově špatná spolupráce, ve většině případů byli nekomunikativní, nedůvěřiví a našli se i tací co byli vůči svému okolí agresivní nebo naopak neteční. Objevili se však i tací, kteří rádi komunikovali a byli vděční za dočasnou společnost.

Z hodnocení celé situace vyplývá, že problematika se musí řešit komplexně. Je povinností společnosti se tímto problémem zabývat a snažit se těmto rizikovým skupinám obyvatelstva vhodným způsobem pomoci.

Během činnosti na této bakalářské práci se ukázalo, že zadané téma je natolik obšírné a složité, že není v silách jednoho člověka vystihnout a kompletně popsat problematiku bezdomovství v Liberci.

.

14 Seznam použitých odborných zdrojů

GIRTLE, Roland. *Okrajové sociální kultury*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 218 s. ISBN 80-210-2728-2

HORÁKOVÁ, Milada. *Současné podoby bezdomovství v České republice*. 1. vyd. pilotní sonda, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 62 s. 1997.

HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. 1. vyd. Praha: Naděje, 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4

JOHNOVÁ, Milena. *Standardy kvality sociálních služeb*. 1.vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002. 24 s. ISBN 80-86552-23-3

LIBERECKÝ DEN, http://www.liberecky-den.cz/liberec/zpravodajstvi_kraj_lb/

ODDĚLENÍ ANALÝZ A VZDĚLÁVÁNÍ MCSSP (Městského centra sociálních služeb a prevence), *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*, červen 2004. http://www.mcssp.cz/oav_texty.php

PRINZOVÁ, M. *Problémy a situace bezdomovců*. Závěrečná oborová práce, Vedoucí práce: Doc. PhDr. Libor Musil, CSc. Brno 2000
www.sweb.cz/vicinia/archiv/Bezdomovci-stat.doc

SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. I. díl – Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2001. 81 s. ISBN 80-7083-494-3

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání – rozšířené, Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3

15 Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Ubytovací řád AD Speramus
- Příloha č. 2 – Domácí řád AD Speramus
- Příloha č. 3 – Statut AD Speramus
- Příloha č. 4 – Smlouva o ubytování AD Speramus
- Příloha č. 5 – Novinové články zabývající se problematikou bezdomovectví v Liberci

Ubytovací řád Azylového domu Speramus v Liberci

A. Úvod

1. Azylový dům (dále jen AD) je zařízením sociální sítě CSS LK p. o., který je jeho zřizovatelem a zároveň provozovatelem.
2. Ubytování je určeno mužům, starším 18ti let (kapacita lůžek je 24), v případě nutné potřeby lze ubytovat také ženu, příp. s dítětem, na krizovém pokoji (kapacita 1 lůžko + přistýlka).
3. Ubytování osobám nevzniká nárok na náhradní byt či jiné náhradní ubytování. AD poskytuje pouze službu ve smyslu ustanovení Občanského zákoníku č. 47/92Sb., § 754-759.
4. Účelem AD je poskytnout krátkodobý pobyt osobám, které se ocitly v sociální tísní, tzn. nemohou bydlet ve svém dřívějším bydlišti, u příbuzných ani v některém z obvyklých ubytovacích zařízení z důvodů nedostatku finančních prostředků.
5. Osobami v sociální tísní se rozumí zejména osoby Sicilan nepřizpůsobené, které se ocitly v těžce řešitelné osobní situaci, osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, z protialkoholních či jiných léčení.
6. AD v Liberci poskytuje ubytování osobám státní příslušnosti ČR, s trvalým bydlištěm v Libereckém kraji. V závislosti na obsazení lůžkové kapacity může ředitel AD povolit ubytování osobám, které mají poslední trvalé bydliště i mimo Liberecký kraj.
Ubytovanému klientovi je po celou dobu pobytu zapůjčeno základní nádobí (tj. hluboký talíř, lžíce, hrneček a sklenička), přikrývka a polštář včetně ložního prádla a ručníku. Tyto se mu pak pravidelně vyměňují. Každému ubytované klientovi je pak na pokoji osobně přidělen noční stolek, skříňka na šaty a na potraviny. Společně s ostatními ubytovanými na pokoji může také používat lednici, která je na každém pokoji.

B. Podmínky ubytování

7. O ubytování zájemce rozhoduje ředitel AD a pověřený pracovník.
8. Zájemce o ubytování se prokáže občanským průkazem nebo jiným dokladem, jej nahrazujícím; současně předloží doporučení kurátorů a pracovníků sociálních odborů. V naléhavém případě lze zájemce ubytovat i bez tohoto doporučení.
9. Při přijetí k ubytování stvrdí zájemce svým podpisem ubytovací smlouvu, čímž vyjádří souhlas s ubytovacím řádem a zaváže se dodržovat Domácí řád, který mu byl přeložen k seznámení.
10. Denní poplatek za ubytování: a) klienti s vlastním příjmem 30 Kč, b) klienti bez vlastního příjmu 15 Kč. Ubytování obdrží po zaplacení stvrzenku.
11. Ubytování je možno jen na dobu nezbytně nutnou, nejdéle však na tři měsíce. Ubytovaný je povinen spolupracovat se sociálními pracovníky A, sociálními odbory příslušných obecních a městských úřadů a UP.

PŘÍLOHA č. 1

12. Ubytování nelze poskytnout osobám zjevně nemocným, jejichž stav vyžaduje vyšetření lékaře, dále osobám, které projevují známky požití alkoholu nebo jiných omamných látek.

C. Ukončení pobytu

13. Právo na ubytování končí uplynutím předem stanovené doby. Na písemnou žádost ubytovaného může v odůvodněných případech ředitel AD pobyt prodloužit. Ubytovaný může také ukončit pobyt ze své vůle.
14. Ředitel AD může ukončit pobyt před uplynutím dohodnutého termínu osobám, které úmyslně způsobí škodu na zařízení AD nebo hrubě poruší Ubytovací a Domácí řád, dále osobám, které mohou získat ubytování mimo AD.
15. Ředitel AD má právo ukončit ubytovanému pobyt, jestliže se po dobu 24 hodin bez závažného důvodu nedostaví do AD.
16. Všechny své osobní věci si bere odcházející klient okamžitě sebou. V případě, že toto není možné /vyloučen v nepřítomnosti/ jsou mu jeho osobní věci protokolárně uloženy do skladu po dobu jednoho kalendářního měsíce. Po uplynutí této doby budou zlikvidovány a nevzniká žádný právní nárok na jejich pozdější vydání.

D. Závěrečná ustanovení

17. Ubytovaný si může podat stížnost, související s pobytem v AD, řediteli AD a to buď ústně nebo písemně. Pokud stížnost směřuje proti rozhodnutí ředitele AD, lze ji podat řediteli CSS LK, případně i na sociální odbor Krajského úřadu Liberce. Stejnou formou musí být podavateli stížnosti odpovězeno.
18. Ubytovací řád je nedílnou součástí smlouvy o ubytování a nebývá platnosti dnem 1. 1. 2004.

Domácí řád

1. Ubytovaný je povinen dodržovat ustanovení ubytovacího a domácího řádu Azylového domu (dále jen AD), pravidla občanského soužití a řídit se pokyny pracovníků AD. Hrubé porušení těchto pravidel je důvodem ke zrušení ubytování.
2. Ubytovaný je povinen hlásit veškeré změny své sociální situace, pracovního poměru, zdravotního stavu, pracovní neschopnosti, možnosti jiného ubytování apod., řediteli AD nebo sociálnímu pracovníkovi.
3. Ubytovaný odpovídá za svěřené součástky ložního a osobního prádla a za ostatní zapůjčené předměty. Jejich ztrátu nebo poškození, stejně jako poškození zařízení AD, musí neprodleně hlásit personálu AD.
4. Ubytovaný smí používat pouze ubytovací prostor, tj. přidělenou ložnici, společenskou místnost, hygienická zařízení, kuchyňku, jídelnu a vyhrazenou místnost pro kuřáky.
5. Ubytování si mohou v kuchynce uvařit teplý nápoj a ohřát nebo připravit jednoduchý pokrm. K případnému uložení potravin mohou použít lednici.
6. Ubytování si mohou vypůjčit žehličku, časopisy, knihy, šicí potřeby, které vždy osobně vrátí.
7. V době od 22.00 do 06.00 je v AD noční klid. V této době je uzavřena kuchyňka. Ubytování nesmějí rušit spolubydlící ve spánku, v době nočního klidu svítit na pokojích, chovat se hlučně. Do AD jsou povinni se vrátit do 21.45 hod. Výjimku z tohoto mají pouze klienti u nichž pracovní doba přesahuje dobu nočního klidu.
8. Jestliže ubytovaný chce strávit některou noc mimo AD, je povinen ohlásit to předem personálu.
9. Všichni ubytovaní jsou povinni dbát na osobní hygienu, stlát si před odchodem své lůžko, udržovat pořádek a čistotu v ubytovacích prostorách a provádět pravidelný úklid objektu dle pokynů personálu.
10. Výměna ložního a osobního prádla se uskutečňuje individuálně, nejdéle však po 14 dnech užívání.
11. Každé podezření z onemocnění je ubytovaný povinen ihned ohlásit personálu AD a dále se řídit pokyny sociální pracovnice AD.
12. Ubytování jsou povinni platit ubytování v souladu s ubytovacím řádem.
13. Při skončení ubytování odevzdá klient osobně asistentovi veškeré zapůjčené věci, včetně lůžkovin a prádla. Všechny své osobní věci si vyzvedne a převzetí stvrdí svým podpisem.
14. V Azylovém domě je zakázáno:
 - cokoli měnit na zařízení AD bez souhlasu ředitele AD (zejména vnitřní uspořádání místností)

PŘÍLOHA č. 2

- kouřit na pokojích a ostatních místech AD, mimo kuřárny
- pít alkoholické nápoje, užívat omamné látky, hrát hazardní hry, chovat se hlučně a rušit noční klid.
- Vracet se do AD v podnapilém stavu.
- vodit do objektu zvířata
- donášet a přechovávat v objektu zbraně a jiné předměty, ohrožující bezpečnost osob a majetku
- bez povolení ředitele AD používat vlastní elektrické spotřebiče
- zasahovat do elektrické a plynové instalace a do vodního řádu

15. Výjimky povoluje ředitel AD.

16. Domácí řád je nedílnou součástí smlouvy o ubytování.

17. Domácí řád nabývá platnosti s účinností od 1.1.2004.

Václav V R Á N A
ředitel AD SPERAMUS

S T A T U T

Azylový dům SPERAMUS

Široká 304/68 Liberec I.

- Čl.1. Zřizovatelem a provozovatelem **Azylového domu SPERAMUS** v Liberci je **Centrum sociálních služeb Libereckého kraje příspěvková organizace**
Tanvaldská 269
465 11 Liberec 30
- Čl.2. **Azylový dům SPERAMUS** je dle § 103 vyhl.č.182/1991, § 90,91 zák.č.100/88 Sb. v platném znění účelovým zařízením sociální péče určeným k poskytování krátkodobého ubytování mužů starších 18-let, státní příslušnosti ČR, s trvalým pobytem v Libereckém kraji, kteří se ocitli v těžce řešitelné životní situaci a nemohou bydlet ve svém trvalém bydlišti, u příbuzných a ani v jiném obvyklém ubytovacím zařízení.
Ve vyjimečném případě lze ubytovat i osoby, které tyto podmínky nesplňují(osoby z jiného kraje, cizinci), avšak na dobu jen nezbytně nutnou.
- Čl.3. Kapacita **Azylového domu SPERAMUS** je **25 klientů** (z toho 1 krizové lůžko pro týranou či jinak zneužívanou ženu, s možností přistýlky pro dítě).
- Čl.4. V budově **Azylového domu SPERAMUS** je zřízena kuchyň a jídelna ve které si mohou ubytovaní klienti ohřívat či vařit jídlo z vlastních zdrojů a to denně od 8,00 hod. do 21,00 hod.
- Čl.5. Způsob přijímání klientů a podmínky pro ubytování jsou dány příslušnými platnými Zákony České republiky a jsou rozpracovány v **Ubytovacím a Domácím řádu Azylového domu SPERAMUS** v Liberci.
- Čl.6. V čele zařízení stojí ředitel, kterého do funkce jmenuje **ředitel CSS LK.**

.....
Mgr. IVO B r á t
ředitel
CSS Libereckého kraje

.....
Václav V r á n a
ředitel
Azylového domu SPERAMUS

Datum :

SMLOUVA O UBYTOVÁNÍ

Organizace: Centrum sociálních služeb Libereckého kraje p.o.
Azylový dům SPERAMUS
Široká 304/68 460 01 Liberec I
telefon 485 103 141.

zastoupené ředitelem AD Václavem Vránou

a pan (jméno příjmení):

RČ :

č.OP :

Poslední trvalé bydliště :

uzavírají smlouvu o přechodném ubytování v azylovém domě SPERAMUS od:
do:

1. Před ubytováním byl žadatel o ubytování seznámen s ubytovacím a domovním řádem a zavazuje se jej dodržovat.
2. Žadatel se zavazuje uhradit každý měsíc stanovený poplatek za ubytování vždy nejpozději ke stanovenému písemně zveřejněnému datu. Mimořádnou výjimku opožděné platby může povolit jen ředitel AD.
3. Při skončení ubytování je ubytovaný povinen vrátit všechny zapůjčené věci a vyrovnat veškeré finanční pohledávky vůči AD.
4. Žadatel si je vědomý, že přechodné ubytování v AD je mu poskytnuto maximálně na dobu tří měsíců.
5. Žadatel výslovně souhlasí se zpracováním svých osobních a citlivých údajů vztahující se k jeho sociální situaci a vedené písemně ve služební dokumentaci AD. Žadatel byl poučen o svých právech vyplývajících ze Zákona č. 101/2000 sb. o ochraně osobních údajů.

Pobyt byl ukončen dne :

Z důvodů:

podpis ředitele AD

podpis ubytovaného

MÍSTO DŮSTOJNÉHO STÁŘÍ TRPÍ V MRAZECH, Liberecký den - 8.2.2006

Liberec - Mohla by žít důstojný podzim života v domově důchodců, místo toho se již téměř deset let potlouká Libercem beze střechy nad hlavou. Třiasedmdesátiletou Karlu Kohoutovou zná, aniž o tom ví, téměř každý, kdo denně prochází pasáží obchodního domu Tesco.

Před rokem osmdesát devět vystřídala několik povolání a žila vcelku normální život. Pak ji však opustil manžel a vzal si s sebou jejího syna. Od té chvíle se začal svět Karly Kohoutové hroutit. Přestěhovala se na Františkov a odešla do důchodu. Další ránu jí osud přichystal po sametové revoluci. Prostředí ve společnosti se změnilo a byty na Františkově byly svým obyvatelům nabídnuty k odkupu. "Najednou jsem za nájem musela dávat téměř celý důchod. A že bych byt odkoupila, na to jsem nemohla ani pomyslet. Když jsem žádala o menší byt, odbyli mě vždy s tím, že byty nerozdávají, ať si seženu něco sama," vzpomíná Karla Kohoutová.

Po několika měsících marného boje Karlu Kohoutovou vystěhovali na ulici. Žádala tedy o místo v domově důchodců. Stát se o ni bohužel postarat nedokázal. Například i dnes čeká na umístění do vratislavického Nového domova - Domu Marta na 460 žadatelů. "Téměř rok jsem chodila na úřad žádat o umístění do domova důchodců. Měla jsem důchod, pobyt jsem si zaplatit mohla, ale stále pro mne nebylo nikde místo," vysvětlila Karla Kohoutová.

Marnost a samota nakonec Karlu Kohoutovou zlomila. Třiasedmdesátiletá žena tak spadla do kolotoče, ze kterého se dostává ven jen velmi těžko. Rezignovala a dodnes zůstává na ulici. "Už jsem toho zažila opravdu dost. Několikrát mne zkopali, pravidelně mě okrádají a dvakrát mě už kdosi zapálil. Spoustu věcí už ani na policii nehlásím a jen tak tu v mrazech přežívám," dodala Karla Kohoutová.

Autor: JIŘÍ STICH

NEBÝVALÁ ZIMA OHROŽUJE BEZDOMOVCE NA ŽIVOTĚ, Liberecký den - 24.1.2006

Liberec - V posledních letech nebývalé mrazy udeřily o víkendu na Liberecku a zlobit budou ještě zhruba týden. Hluboko pod modrou dvacetistupňovou hranici už by sice dál klesat neměly, i tak ale dají obzvlášť lidem bez domova pořádně zabrat.

Zima téměř ruských parametrů vyhnala většinu z nich z ulic a útočištěm se jim staly opuštěné domy, kanály či vlastní provizorní příbytky. Někteří to dokonce zkoušeli i v azylovém domě Speramus, kam by za normálních okolností nešli, tam je ale beznadějně obsazeno. V poptávce je navíc obrovská konkurence, protože s nástupem zimy se do Liberce stahují i bezdomovci z širokého okolí.

Zima na ulici

Je ze všech variant ta nejhorší. Přes den se to ještě dá vydržet, shodují se oslovení bezdomovci, noc je ale doslova bojem o život. Za současných třeskutých mrazů určitě. "Den procourám po městě, ohřeju se v obchoďáku (Tesco - pozn. redakce) nebo na nádraží. Dobře je chlast. V noci už to ale není sranda, takový mrazy už pár let nebyly," svěřuje se liberecký bezdomovec Franta (42). Kde přespává prozradit nechtěl, ale prý všude možně. "Mládí jsem strávil v Krkonoších, takže jsem na zimu zvyklej, v těchhle mrazech už by se ale venku spát nedalo," prozrazuje. A co azylový dům? "Ani náhodou. Jsem zvyklej na svoje," dodává.

Domek vlastní výroby

Už dlouhých devět let tráví bezdomovec Čáryfuk alias Usáma ve vlastnoručně vyrobené chatrči, sestávající z trupu maringotky a sbitých prken, v Liberci-Karlově, jen kousek pod Ještědem. Zima je tu pořádná, ale už sám kouř linoucí z minikomínka na střeše maringotky prozrazoval, že podchlazením Čáryfuk rozhodně netrpí. Velmi čile ostatně vypadal i jeho jezevčík Filip.

"Zažil jsem daleko větší zimy, " tvrdí Čáryfuk. Mráz mu nevadí a denně prý chodí na dlouhé vycházky do lesa, přestože hned vedle maringotky má naskládanou pěknou hromádku dříví.

Azylový dům Speramus

Záchytný bod (nejen) pro bezdomovce v nouzi je trvale zaplněn do posledního místečka a obzvlášť v zimě nemají náhodně příchozí prázdnou šanci. "Je nám to líto, ale často musíme lidi odmítat, " potvrdil ředitel azylového domu Speramus Václav Vrána. "Když se náhodou nějaké místo uvolní, není to otázka dnů, ale jen několika hodin, než ho někdo zabere," dodává. V azylovém domě přitom neexistuje žádná evidence zájemců a už vůbec ne pořadník.

Ze zhruba pěti stovek bezdomovců, kteří se aktuálně v Liberci pohybují, má azylový dům místo jen pro pětadvacet z nich. Šťastlivci, kteří mají tu možnost trávit krušnou zimu v teple, si prý v tomto období dávají větší pozor na úlety s alkoholem. "Bojujeme s ním neustále. Když přijde klient v podnapilém stavu, podmíněčně ho vyloučíme. Když se to opakuje, je to důvod k vyloučení, stejně jako například dlouhodobá absence bez omluvy," říká Václav Vrána. Přítomnost drog nevylučuje, ale prý se s nimi nesetkává.

Zajímavosti je, že v řadách bezdomovců tvoří ženy jen asi pět procent, proto se s nimi setkáte jen s těžší. I proto je Speramus určen pro muže, jedno krizové lůžko pro ženy tu ale mají. Samozřejmě trvale obsazené. "Máme tu sedmasedmdesátiletou ruskou emigrantku se složitou minulostí, která má teď možnost získat české občanství," říká Václav Vrána.

A jak se obyvatelé v azylovém domě mají? "Přežíváme, jak se dá. Rozhodně jsem rád, že jsem alespoň tady," svěřil se nám pan Pavel, který obývá Speramus už čtvrtý měsíc. Maximální povolený limit pro pobyt jsou sice tři měsíce, ředitel však ze své pozice může pobyt prodloužit. "Když jde o bezproblémového klienta, přistoupím na to. Hlavně teď v zimě," říká.

K dispozici mají obyvatelé Speramu kromě ubytování také společenskou místnost s televizí a knihovnou. Jídlo se ale neposkytuje, klienti si musí vařit nebo ohřívat sami. Externí návštěvníci se tu mohou vykoupat a v krutých mrazech, jaké teď panují, jim ve Speramu mohou poskytnout také něco na sebe.

Málem umrznul

Obrovské štěstí měl člověk, který se do libereckého azylového domu promrzlý na kost doslova dobelhal minulý týden. "Byl omrzlý a v opravdu zuboženém stavu. Měl velké štěstí, že se zrovna trefil do okamžiku, kdy jsme se museli rozloučit s jedním problémovým klientem," líčí Václav Vrána. Dotyčný ho nahradil. Ani přes drastické poklesy teplot v minulých dnech zatím záchranáři k případům promrzlých, na životě ohrožených lidí vyjíždět nemuseli.

Autor: JAN VRABEC

VÁNOCE, TO MŮŽE BÝT KAPR I SEKANÁ Z BUFÁČE, Liberecký den - 21.12.2005

Svátky pro mnohé severočeské bezdomovce znamenají okamžiky klidu, ale i smutku a boje o holý život

PŘÍLOHA č. 5

Liberecko - "Nemáš bůra?" oslovil mě uvnitř vestibulu libereckého nádraží špinavý bezdomovec. S opovržením jsem se chtěl odvrátit, ale cosi mě na tomto muži fascinovalo. Věděl jsem, že se blíží Vánoce, a to je čas dobrých skutků. Umožnil jsem tedy nešťastníkovi z ulice, aby si peníze vydělal. "Dám ti klidně dvacku, když si se mnou promluvíš o tom, jak vy, bezdomovci, trávíte v Liberci Vánoce," navrhl jsem mu zajímavý obchod. Chvilí nechápavě zíral, ale když spatřil novinářský průkaz, pochopil. "Jó, Liberecký den, ten já občas čtu. Teda, ne že bych si ho kupoval, prostě k němu dycky nák přijdu," blekotal. Pak se dal do vyprávění.

"Vánoce budu trávit s kamarády v jednom opuštěném baráku na okraji Liberce. Policajti o nás vědí, ale platí mezi náma nepsaná dohoda, že když nikdo z nás nic nevyvádí a lidi kolem si nestěžují, nechávají nás na pokoji. Dokonce před lety u nich sloužil jeden strážník, co nám vždy na Štědrý den přines cukroví od manželky. Na přilepšenou, " vypráví bezdomovec, který se mi představil jako Pepa. Tak se mi ten den představili ještě další dva homelessáci, asi to budou jejich oblíbené a časté přezdívky.

Pepa přišel do Čech ze Slovenska za prací a už tu zůstal. Rodinu má v Popradě a jak se svěřil, na cestu za nimi nemá peníze. "A asi by mě ani nechtěli vidět, podívejte se, jak vypadám. Ale nezlobím se za to na ně, za svou situaci si můžu sám. Nebuduje otravovat. Přeju jim moc hezké Vánoce," kaje se bezdomovec Pepa, když přijde řeč na jeho příbuzné. Vánoce jsou pro něj obdobím, kdy se cítí nejvíce sám. Na nějaké oslavy nemá ani pomyslení. "Otevřu si flašku fernetu, v samošce koupím dvacet deka bramborového salátu a kousek sekaný, zapálím si svíčku a bude mi fajn. Hlavně aby nemrzlo," obává se Pepa. Je totiž nachlazený a obává se o své chatrné zdraví. Štědrý den nebude trávit žebrotou, ale ve společnosti kamarádů ve vybydleném baráku, kde se scházejí. "Vánoce pro mě vlastně neexistují. S rodinou je netrávím, a tak nemá cenu cokoli slavit. Ale kluci říkali, že bychom si mohli ozdobit stromeček, když se jim podaří nějaký malý uříznout v lese. Dárky si dávat nebudem, máme sami málo," vypráví Pepa. Pepovi kolegové Honza a Callimero, toho času přebývající vedle obchodního domu Tesco, mají na věc stejný názor. "Pche, Vánoce! Pro nás to znamená maximálně flašku navíc. Do azyláku nepůjdem, nechci se podřizovat blbým předpisům," vzteká se Callimero, šedesátiletý muž ulice. Kdyby znal skutečnost, Vánoce v azylovém domě by jistě neodmítl. Jak nám potvrdila sociální pracovnice Speramusu Petra Erbanová, klienti azyláku si nemají nač stěžovat. "Máme hodně sponzorů, takže bezdomovci dostanou každý den teplé jídlo. Budou například řízky se salátem, svíčková nebo guláš. Dostanou také nějaké pečivo a uzeniny," vyjmenovala výhody sociální pracovnice. Jak dále uvedla, mají absolutně plno a místa se uvolní nejspíš až s prvním jarním táním. Bezdomovci jsou za dary velmi rádi. "Jinak jsou to ale vesměs morousové, takže zlákat je na nějaké vánoční aktivity snad ani nejde. Večer budou trávit u televize," přiblížila štedrovečerní scénář Petra Erbanová.

Navzdory pověrám ani liberecká vazební věznice nehostí žádného bezdomovce, jenž by se chtěl na svátky a přes zimu dostat do tepla. "Je to folklorní pozůstatek z první republiky. Takové lidi u nás nemáme," dodává tiskový mluvčí věznice Václav Mitáš.

Autor: TOMÁŠ LÁNSKÝ